

PËRFSHIRJA NË KUADRIN LIGJOR E GRAVE QË I PËRKASIN KOMUNITETEVE TË PAFAVORIZUARA

ARSIM, PUNËSIM DHE SHËRBIME SOCIALE

@ UN WOMEN

Tiranë, 2021

Ndalohet shitja apo përdorimi i këtij udhëzuesi për qëllime përfitimi

Ky raport u përgatit nga Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara në bashkëpunim me Qendrën për të Drejtat e Grave Rome dhe Aleancën LGBTI.

Për informacion të mëtejshëm mund të kontaktoni në adresën:
Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
Rr. Bogdani, Nr. 1, Tiranë
Tel.: + 35542269426;
E-mail: adrf@albmail.com
www.adrf.al

Ky raport u realizua përmes programit “Fund Dhunës ndaj Grave në Ballkanin Perëndimor dhe Turqi “Zbatojmë Standardet, Ndryshojmë Mendësitë”, financuar nga Komisioni Evropian dhe zbatuar nga “UN Women”.

Mendimet e shprehura në këtë studim u përkasin autorëve dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e “UN Women”.

Tabela e përmbajtjes

	Shkurtime	4
I.	Hyrje	5
II.	Përmbledhje ekzekutive	9
III.	Metodologjia	12
KAPITULLI I		
	Përfshirja e grave nga komunitetet e pafavorizuara në kuadrin ligjor ndërkombëtar	14
KAPITULLI II		
	Legjislacioni mbi grupet e pafavorizuara dhe barazinë	31
KAPITULLI III		
	Kuadri ligjor Kombëtar mbi Arsimin	38
KAPITULLI IV		
	Kuadri ligjor Kombëtar mbi Punësimin	46
KAPITULLI V		
	Kuadri ligjor Kombëtar mbi Shërbimet Sociale	56
KAPITULLI VI		
	Diskutime dhe Konkluzione	65
KAPITULLI VII		
	Rekomandime	68

Shkurtime

ALEANCA LGBT	Aleanca kundër Diskriminimit të Komunitetit LGBT
BE	Bashkimi Evropian
CEDAW	Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave
KEDNJ	Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut
FSHDPAK	Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
GREVIO	Grupi i Ekspertëve për Veprim kundër Dhunës ndaj Grave dhe asaj në Familje
KONVENTA E STAMBOLLIT	Konventa e Këshillit të Evropës “Për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje”
KDPAK	Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
MSHMS	Ministria Shëndetësisë e Mbrojtjes Sociale
OSIGJ	Orientimi Seksual dhe Identiteti Gjinor
KESKB	Këshillit Ekonomik dhe Social i Kombeve të Bashkuara
LGBTI	“Lesbike, Gej, Biseksualë, Transgjjinorë, Interseks”
LBT	“Lesbike, Biseksualë, Transgjjinorë”
LDHF	Ligji për Dhunën në Familje
LMD	Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi
IAL	Institucionet e Arsimit të Lartë
QDGR	Qendra për të Drejtat e Grave Rome
UN WOMEN	Agjencia e Kombeve të Bashkuara për Barazinë Gjinore dhe Fuqizimin e Grave

I. HYRJE

Studimi “Përfshirja në kuadrin ligjor e grave që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara në arsim, punësimin dhe shërbime sociale” ka si qëllim kryesor evidentimin e nivelit të përfshirjes së grave dhe vajzave që i përkasin tri komuniteteve të pafavorizuara: komunitetit rom dhe egjiptian, komunitetit LGBTI dhe komunitetit të personave me aftësi të kufizuara, në kuadrin ligjor që mbulon tri fusha kryesore: arsim, punësim dhe shërbime sociale.

Diskriminimi ndaj grave mbetet një problem i vazhdueshëm dhe universal, por ky diskriminim në rastin e grave që i përkasin njëheras disa komuniteteve të pafavorizuara merr formë të veçantë, duke i bërë ato të përjetojnë pikërisht formë të shumëfishtë dhe ndërsektoriale diskriminimi, bazuar në gjininë dhe përkatësinë e tyre në një a disa komunitete të caktuara. Ky diskriminim i bën ato veçanërisht të prekshme lidhur me shkeljet e të drejtave, përfshirë dhunën fizike e seksuale, si jashtë, ashtu edhe brenda komuniteteve të tyre.¹

Ato kanë akses të kufizuar në arsimim, vendimmarrje, punësim, shërbime sociale apo mundësi për të gjeneruar të ardhura. Gratë diskriminohen shpesh në lidhje me të drejtën e pronësisë dhe trashëgimisë. Në vendet me konflikte të armatosura, gratë që u përkasin pakicave cenohen në mënyra më të ashpra nga shfrytëzimi dhe abuzimi.²

Gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara kanë risk të shtuar për të qenë viktime të diskriminimit të shumëfishtë dhe ndërsektorial në Evropë. Kombinimi i karakteristikave të tilla, si: raca, origjina, etnia, statusi social, mosha, orientimi dhe identiteti seksual, kombësia, besimi fetar, aftësia e kufizuar, statusi i refugjatit ose emigrantit etj., ka një efekt rëndues në përjetimet e grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara. Ky diskriminim lind nga mënyra me të cilën njerëzit ndërtojnë identitetin e tyre, duke mos pasur njohuri mbi diversitetin që ekziston mes grave me aftësi të kufizuara, duke u përpjekur të homogjenizojnë gratë me aftësi të kufizuara në të gjitha dimensionet shoqërore dhe duke e parë realitetin e tyre vetëm nga një perspektivë.³

1. Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation, OHCHR, 2010.

2. Ibid.

3. The situation of women with disabilities [Exploratory opinion requested by the European Parliament], SOC/579, European Economic and Social Committee, Rapporteur: Gunta ANČA, 2018

Nga ana tjetër, gratë dhe vajzat rome e egjiptiane gjithashtu përballen me diskriminimin e shumëfishtë në sektorë të ndryshëm, duke bërë që ato të mos gëzojnë plotësisht të drejtat e tyre. Në disa raporte konstatohet se gratë rome janë grupi më i prekshëm ndër komunitetet e pafavorizuara në BE. Gratë e vajzat rome janë shënjestra dhe viktimat të kimit të urrejtjes, veçanërisht të gjuhës së urrejtjes. Gratë dhe vajzat rome janë veçanërisht të prekshme në situata diskriminimi dhe izolimi, e për pasojë kthehen lehtësisht në viktimat të dhunës. Ato preken në mënyrë shpërpjesëtimore nga të gjitha format e njohura të shfrytëzimit dhe trafikimit njerëzor.⁴

Për sa i përket komunitetit të grave dhe vajzave LBT, Komitetit CEDAW është shprehur se: “Diskriminimi i grave në bazë të gjinisë është i lidhur pazgjidhshmërisht me faktorë të tjerë që prekin gratë, të tilla, si: raca, etnia, feja ose besimi, gjendja shëndetësore, statusi, moshë, klasa, kasta e orientimi seksual dhe identiteti gjinor. Diskriminimi mbi këto baza mund të ndikojë tek gratë që i përkasin grupeve të pafavorizuara në një shkallë ose në mënyra të ndryshme nga burrat.”⁵ Banka Botërore në një raport të vitit 2015 raporton se: “Gratë LBT janë përjashtuar nga dialogu që informon programet e zhvillimit, investimet dhe përfitimet.”⁶ Gratë LBT janë në rrezik të lartë të përjetojnë forma të shumta të dhunës nga anëtarët e familjes, shokët e klasës, partnerët intimë, fqinjët dhe të huajt që në moshë të hershme, fëmijët që shfaqin OSIGJ të ndryshëm nga të tjerët kanë më shumë gjasa të përjetojnë dhunë fizike dhe seksuale nga një anëtar i familjes, krahasuar me vëllezërit e motrat e tyre heteroseksualë.

Për fëmijët në moshë shkollore, dhuna ndaj vajzave LBT mund të pësojë rritje për shkak të abuzimit nga mësuesit dhe bashkëmoshatarët, duke përfshirë ngacmimet verbale, sjelljet homofobike, dhunën seksuale dhe fizike në shkollë dhe ngacmimet në internet. Për gratë adoleshente dhe të rritura, i ashtuquajtur “përdhunim korrigjues” që ka për qëllim “ta kurojë” një grua lezbike ose biseksuale nga tërheqja e saj ndaj grave duke e detyruar atë të bëjë seks me një ose shumë burra, vazhdon të mbetet një praktikë veçanërisht dëmtuese për gratë LBT.⁷ Fatkeqësisht, shumica e politikave të barazisë gjinore përforcon një kuptim binar të gjinisë dhe me barazi zakonisht kuptohet barazia mes grave dhe burrave heteroseksualë. Një vëmendje edhe më

4. Exploratory opinion requested by the European Parliament, SOC/585: The situation of Roma women, European Economic and Social Committee The situation of Roma women, Rapporteur: Ákos TOPOLÁNSZKY, 2018.

5. The main challenges to addressing violence against LBT women in Eastern Partnership Countries and Russian Federation in its various forms; Eastern European Coalition for LGBT+ Equality.

6. Women, business and the law: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/455971467992805787/pdf/99454-PUB-Box393200B-PUBLIC-disclosed-9-9-15-PUBDATE-9-9-15-DOI-10-1596-978-1-4648-0677-3-EPI-210677.pdf>, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2015.

7. <https://blogs.eorlbank.org/voices/ending-violence-against-sexual-and-gender-minority-women-critical-development-challenge>

e ulët në këto politika i kushtohet personave transgjjinorë.⁸ Seksizmi, homofobia dhe transfobia për gratë LBT krijon një ndjeshmëri specifike ndaj dhunës që ato përjetojnë.

Lidhur me sa më lart, një perspektivë gjinore është e një rëndësie të veçantë kur adresohet situata e pakicave në një vend të caktuar, duke pasur në vëmendje gratë që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara. Përdorimi më i shpeshtë në legjislacion i konceptit të përfshirjes gjinore do të ndihmonte për zhvillimin e konceptit të diskriminimit të shumëfishtë.⁹

Megjithatë, duke pasur parasysh stereotipat gjinore brenda modeleve kulturore që shpeshherë janë të ngurtë ndaj ndryshimeve shoqërore, përfshirja e kësaj perspektive mund të mos jetë e lehtë.¹⁰

Në Shqipëri, ratifikimi i konventave ndërkombëtare, miratimi e zbatimi i ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi dhe krijimi e funksionimi i institucioneve që e parandalojnë apo e luftojnë atë në 10 vitet e fundit ka sjellë ndryshime pozitive në mbrojtjen e të drejtave të grupeve të pafavorizuara, duke përfshirë këtu komunitetin e personave me aftësi të kufizuara, romë dhe egjiptianë, si edhe komunitetin e personave LGBTI. Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë përmban dispozita, të cilat garantojnë të drejtat dhe liritë e të gjithë popullsisë, në mënyrë të barabartë, pa u diskriminuar.

Shqipëria ka ratifikuar pjesën më të madhe të konventave ndërkombëtare, të cilat adresojnë në mënyrë të drejtëpërdrejtë, ose jo, çështjet e komuniteteve të pafavorizuara. Të drejtat e grave dhe vajzave që u përkasin këtyre komuniteteve mbrohen pikërisht sipas këtij kuadri ligjor ndërkombëtar, e megjithatë shpesh nevojitet ndërmarra e veprimeve specifike, në mënyrë që të sigurohet gëzimi dhe zbatimi i plotë i të drejtave të tyre. Kjo, pasi ndërkohë që ndikimi pozitiv i dispozitave kushtetuese apo i konventave të ratifikuara dhe i legjislacionit të brendshëm është i dukshëm, diskriminimi i këtyre grupeve vazhdon të mbetet po aq shqetësues.

Ndryshimet më të fundit në LMD rezultojnë tejet pozitive, veçanërisht në mbrojtjen e grave dhe vajzave që i përkasin këtyre komuniteteve, duke përfshirë në legjislacion formën të panjohura më parë, ato të diskriminimit të shumëfishtë dhe të diskriminimit ndërsektorial.

8. Jeffrey O'Malley et. Al Sexual and gender minorities and the Sustainable Development Goals, United Nations Development Programme, 2018.

9. Multiple discrimination in EU law. Opportunities for legal responses to intersectional gender discrimination, European Network of Legal Experts in the field of Gender Equality Susanne Burri and Dagmar Schiek , 2009: https://eige.europa.eu/docs/3028_multipliediscriminationfinal7september2009_en.pdf

10. Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation, OHCHR, 2010

Duhet theksuar që diskriminimi i shumëfishtë dhe ndërsektorial vazhdojnë të mbeten koncepte të paeksploruara mjaftueshëm, sidomos në kontekstin evropian. Ende nuk njihen apo nuk janë studiuar mjaftueshëm në praktikë pasojat që sjell njohja e diskriminimit të shumëfishtë apo ndërsektorial në kuadrin ligjor. Shpeshherë konsideratat mbi këto forma të diskriminimit mbeten në nivel teorik dhe kjo është një nga kritikrat kryesore për njohjen ligjërisht të këtyre formave.¹¹

Pyetja kryesore, së cilës synon t'i përgjigjet ky studim është: Sa janë të përfshira në kuadrin ligjor që mbulon fushat e arsimit, punësimit dhe shërbimeve sociale, gratë dhe vajzat që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara?

Në këtë kontekst shqyrtohen dokumentet e mëposhtme:

- ◆ Kuadri ligjor ndërkombëtar që adreson çështjet e grave dhe vajzave në përgjithësi dhe këndvështrimin e komuniteteve të pafavorizuara në veçanti.
- ◆ Kuadri ligjor dhe politik kombëtar, i cili rregullon fushat e arsimit, punësimit dhe shërbimeve sociale në mënyrë të posaçme për çështjet e komuniteteve të pafavorizuara, porë nga këndvështrimi i grave dhe vajzave të këtyre komuniteteve në veçanti.

11. Multidiscrimination in EU law. Opportunities for legal responses to intersectional gender discrimination, European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality Susanne Burri and Dagmar Schiek https://eige.europa.eu/docs/3028_multipliediscriminationfinal7september2009_en.pdf

II. PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Në Shqipëri miratimi dhe zbatimi i ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi, i strategjive kombëtare dhe planeve të veprimit për personat me aftësi të kufizuara, personat nga komuniteti i romëve dhe egjiptianëve, si dhe i personave LGBTI në vitet e fundit ka sjellë ndryshime pozitive në promovimin e të drejtave të tyre, duke përfshirë këtu edhe gratë e vajzat që u përkasin këtyre komuniteteve. Një ndikim tejet pozitiv, në përfshirjen e dimensionit gjinor edhe brenda komuniteteve të pafavorizuara, kanë pasur ndryshimet në kuadrin ligjor për parandalimin dhe luftën kundër dhunës më bazë gjinore, si dhe ndryshimet në politikat e ndjekura për barazinë gjinore. Gjithashtu, ndryshimet më të fundit në LMD rezultojnë pozitive, veçanërisht sa i takon mbrojtjes së grave dhe vajzave që i përkasin këtyre komuniteteve, duke adresuar forma të panjohura më parë në legjisllacion: ato të diskriminimit të shumëfishtë dhe diskriminimit ndërsektorial.

Me gjithë ndryshimet pozitive, nga ky studim rezultoi se përjashtuar LMD-ja,¹² numri i akteve ligjore e nënligjore që përfshijnë çështjet e grave të komuniteteve të pafavorizuara, duke i përmendur ato dhe nevojat e tyre të veçanta e komplekse në mënyrë specifike, është shumë i ulët. Këto akte në pjesën dërrmuese të rasteve janë plane veprimi apo strategji që adresojnë në mënyrë të posaçme çështjet e grupeve të pafavorizuara në përgjithësi, si: planet kombëtare të veprimit për personat me aftësi të kufizuara, romët dhe egjiptianët, personat LGBT+; strategjitë që trajtojnë në mënyrë specifike çështjet e barazisë gjinore, sikurse është edhe Strategjia Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe Plani i Veprimit. Në këto dokumente përfshihet edhe dimensionin gjinor. Megjithatë, duhet theksuar që në këto plane, përfshirja mbetet kryesisht në nivel konstatimesh të situatës së veçantë të grave që u përkasin këtyre komuniteteve. Veprimet apo aksionet që parashikohen të ndërmerren në këto raste janë shumë të pakta. Mbajtja e statistikave është një nga veprimet e evidentuara.

Vërehet një përmirësim i ndjeshëm në përfshirjen e dimensionit gjinor në legjisllacionin shqiptar në fushat e arsimit, punësimit dhe shërbimeve sociale, por kjo përfshirje nuk

12. Ligji përmban përkufizimet e diskriminimit të shumëfishtë dhe ndërsektorial, që mbulojnë edhe gratë nga komunitetet e përfshira në studim.

i merr parasysh aq sa është e nevojshme adresimet specifike për gratë që përjetojnë forma më të rënduara të diskriminimit për shkak të përkatësisë në disa grupe të pafavorizuara njëkohësisht.

Nga studimi rezultoi se çështjet e personave me aftësi të kufizuara dhe të romëve dhe egjiptianëve janë më të integruara në legjislacionin mbi arsimin, punësimin dhe shërbimet sociale. Ndërkohë, çështjet e grave LBT janë më pak të integruara. Këto të fundit përfshihen kryesisht në legjislacionin për dhunën dhe barazinë gjinore, përmes parashikimit në mënyrë specifike të ndalimit të diskriminimit për shkak të orientimit seksual dhe identitetit gjinor.

Përfshirja e ulët vjen pasi diskriminimi i shumëfishtë, e aq më tepër diskriminimi ndërsektorial janë dy koncepte krejtësisht të reja në legjislacionin shqiptar, e si pasojë ende nuk janë integruar në akte ligjore apo politike të tjera, përveç ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi.

Metodologjia e përzgjedhur në këtë studim është e një tipi cilësor, ku puna kërkimore dhe analiza ligjore zënë vendin kryesor. Gjithashtu, në kuadër të mbledhjes dhe verifikimit të informacionit janë kontaktuar institucionet kryesore, në nivel qendror, që mbulojnë fushat e arsimit, punësimit dhe shërbimeve sociale.

Studimi ka përmbledhur edhe disa rekomandime me qëllim rritjen e nivelit të përfshirjes së grave dhe vajzave që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara në Shqipëri në kuadrin ligjor e politik.

Së pari, gjatë propozimit, hartimit dhe miratimit të legjislacionit, është rekomanduar që të aplikohet nga institucionet shtetërore një qasje e të drejtave të njeriut, sipas të cilës nevojat specifike të grupeve të pafavorizuara adresohen në çdo rast.

Së dyti, nevojitet zbatimi i një qasjeje holistike gjatë hartimit dhe miratimit të legjislacionit, duke theksuar këtu një perspektivë shumësektoriale për përfshirjen e grave nga grupet e pafavorizuara.

Së treti, nevojitet një punë kërkimore e mirëfilltë, socio-juridike për të studiuar ndikimet dhe përhapjen e diskriminimit të shumëfishtë dhe ndërsektorial në Shqipëri të këtyre grupeve.

Së katërti, kurrikulat shkollore duhet të përmirësohen në drejtim të zgjerimit dhe trajtimit më efektiv të konceptit të diskriminimit të shumëfishtë dhe ndërsektorial.

Së pesti, kuadri ligjor në tërësinë e tij duhet të plotësohet në lidhje me gratë dhe vajzat që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara, si për shembull, miratimi i akteve nënligjore

në zbatim të Ligjit për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare, por edhe i akteve nënligjore në zbatim të Ligjit për Përfshirjen dhe Aksesueshmërinë. Kjo në kuadrin e një qasjeje holistike dhe gjithëpërfshirëse. Së fundmi rekomandohet mbajtja e statistikave në fushat e arsimit, punësimit dhe shërbimeve sociale për gratë dhe vajzat që u përkasin këtyre komuniteteve në mënyrë të posaçme, duke theksuar këtu përkatësinë në më shumë se dy karakteristika që përbëjnë bazë për diskriminim dhe analizimi i tyre për të hartuar politika efektive dhe gjithëpërfshirëse.

III. METODOLOGJIA

Për realizimin e studimit u përdor një metodologji e llojit cilësor, ku u kombinua rishikimi dhe studimi i dokumenteve ekzistuese (desk review) dhe kontaktimi i përfaqësuesve të institucioneve përgjegjëse në nivel qendror për tri fushat e përzgjedhura: arsim, punësim dhe shërbime sociale. Këto institucione janë: Ministria e Financave dhe Ekonomisë, Ministria e Arsimit Sportit dhe Rinisë, dhe Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale.

Gjatë procesit të hartimit të studimit janë konsultuar organizata që përfaqësojnë interesat e komunitetit të personave me aftësi të kufizuara, grave romë dhe egjiptiane, si edhe të grave dhe vajzave LBT.¹³

Dokumentet e marra në konsideratë për qëllimet e këtij studimi janë:

- ◆ konventat ndërkombëtare në fushën e mbrojtjes së të drejtave të njeriut;
- ◆ akte ligjore dhe nënligjore kombëtare në tre fushat e përzgjedhura;
- ◆ raporte, studime dhe udhëzues për çështjet e përfshirjes së dimensionit gjinor, dhe më konkretisht të grave dhe vajzave që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara. Ndër këto dokumente janë rishikuar aktet ligjore kombëtare dhe ndërkombëtare, nënligjore dhe politike në tri fushat e përzgjedhura, dhe pas këtij rishikimi janë përzgjedhur ato më relevante më të madhe për pyetjen kryesore të cilës synon t'i përgjigjet ky studim: Sa është niveli i përfshirjes së grave dhe vajzave që u përkasin komunitetit të personave me aftësi të kufizuara, rom dhe egjiptian, dhe atij LGBTI në legjislacionin për arsimin, punësimin dhe shërbimet sociale?

Ky studim është realizuar gjithashtu duke iu referuar standardeve të vendosura nga Konventa e Stambollit, dhe konkretisht, detyrimeve që vendos ajo në lidhje:

- ◆ adresimin e çështjeve të grupeve specifike brenda grupimit të grave dhe vajzave (për qëllimet e këtij studimi, duke iu referuar veçanërisht, grave dhe vajzave romë dhe egjiptiane, me aftësi të kufizuara dhe LBT);
- ◆ marrjen masave legjislative dhe politikave efektive gjithëpërfshirëse, duke theksuar këtu fuqizimin e grave;

13. Qendra për të Drejtat e Grave Romë (QDGR) dhe Aleanca kundër Diskriminimit të Komunitetit LGBT (Aleanca LGBT).

- ◆ reagimin ose qasjen holistike ndaj dhunës kundër grave, ku përfshihen gratë dhe vajzat nga komunitetet e pafavorizuara.

Nuk ekziston një përkufizim i njohur për “përfshirjen” e grave dhe vajzave nga grupet e pafavorizuara, por për qëllimin e këtij studimi i jemi referuar përfshirjes së perspektivës gjinore (gender) sipas një dokumenti të vitit 1997, nga KESKBB-ja siç vijon: “Përfshirja e perspektivës gjinore është procesi i vlerësimit të të gjitha ndikimeve apo ndërlikimeve që mund të prekin gratë dhe burrat në çdo veprim të planifikuar, duke përfshirë këtu legjislacionin, politikat apo programet në çdo fushë dhe në të gjitha nivelet. Kjo është një strategji për të adresuar problemet dhe përjetimet e grave dhe gjithashtu edhe të burrave si një pjesë integrale e konceptimit, zbatimit, monitorimit dhe vlerësimit të politikave dhe programeve në sferat politike, ekonomike dhe shoqërore, në mënyrë të atillë që gratë dhe burrat të përfitojnë në mënyrë të barabartë, dhe pabarazitë të eliminohen. Qëllimi i përfshirjes është sigurimi i barazisë gjinore”. Në bazë të këtij përkufizimi, detyrimeve të vendosura nga Konventa e Stambollit, dhe nga një sërë deklaratash e rezolutash, kemi modeluar përfshirjen e dimensionit gjinor në grupet e pafavorizuara.

Ky studim është ndarë në shtatë kapituj:

Në kapitullin e parë identifikohet përfshirja e komuniteteve të romëve/egjiptianëve, LGBTI dhe të personave me aftësi të kufizuara (specifikisht, grave dhe vajzave që u përkasin këtyre komuniteteve) në kuadrin ligjor ndërkombëtar që trajton kryesisht çështjet e diskriminimit dhe dhunës, duke u fokusuar në arsim, punësim dhe shërbime sociale.

Në kapitullin e dytë vlerësohet përfshirja e grave dhe vajzave në mënyrë të veçantë në kuadrin ligjor dhe politik që adreson posaçërisht çështjet e komuniteteve të pafavorizuara dhe ato të barazisë.

Në kapitullin e tretë është vlerësuar përfshirja e komuniteteve, dhe e grave dhe vajzave në mënyrë të veçantë në legjislacionin e arsimit për secilin nga komunitetet në veçanti.

Në kapitullin e katërt është vlerësuar përfshirja e komuniteteve dhe e grave dhe vajzave veçanërisht, në legjislacionin e punësimit.

Në kapitullin e pestë është vlerësuar përfshirja e komuniteteve në legjislacionin e shërbimeve sociale, duke u fokusuar te gratë dhe vajzat që u përkasin këtyre komuniteteve.

Në kapitullin e gjashtë evidentohen dhe diskutohen përfundimet, bazuar në kapitujt e mësipërm.

Në kapitullin e shtatë janë hartuar disa rekomandime, që kanë si qëllim rritjen e dukshmërisë së grave dhe vajzave nga komunitetet e pafavorizuara, dhe adresimin e nevojave specifike të tyre në kuadrin ligjor dhe politik.

KAPITULLI I.

Përfshirja e grave nga komunitetet e pafavorizuara në kuadrin ligjor ndërkombëtar

Konventa e Këshillit të Evropës “Për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje” (Konventa e Stambollit)¹⁴

Kjo konventë, e njohur më shumë si “Konventa e Stambollit” detyron qeveritë, të cilat e kanë ratifikuar atë të marrin hapa konkrete për t’iu kundërvënë të gjitha formave të dhunës kundër grave: nga përndjekja, ngacmimi seksual, dhuna në familje, martesë e detyruar, gjymtimin gjenital të femrave etj. Duke ofruar një kornizë gjithëpërfshirëse, konventa është instrumenti i parë në Evropë që vendos detyrime ligjore dhe standarde, në mënyrë specifike për parandalimin e dhunës ndaj grave dhe vajzave. Preambula riafirmoi angazhimin e nënshkruesve për të drejtat e njeriut dhe liritë themelore të tij. Hartuesit kanë theksuar vazhdimisht gjatë procesit faktin se disa grupe të grave, shpesh janë në rrezik më të madh të përjetojnë dhunë, lëndime, abuzime, neglizhencë ose trajtim neglizhencë, keqtrajtim ose shfrytëzim, si brenda ashtu edhe jashtë shtëpisë.

Konventa parashikon një spektër të gjerë masash, duke filluar nga mbledhja e të dhënave dhe ndërgjegjësimi, masa ligjore, kriminalizimi i formave të ndryshme të dhunës ndaj grave, masa mbrojtëse, ofrimi i shërbimeve mbështetëse dhe masa të veçanta për azilkërkueset apo emigrantet.

Gjithashtu, edhe në nenin 71 të saj, kjo konventë siguron që është e harmonizuar me traktatet e tjera ndërkombëtare.¹⁵ Konventa përmban parimet e barazisë dhe mosdiskriminimit,¹⁶ parime të cilat aplikohen për të gjitha masat legislative dhe masat

14. Nënshkruar nga qeveria e Shqipërisë në vitin 2011 dhe ratifikuar më 04.02.2013 (bazuar në ligjin 104/2012).

15. Marrëveshja Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike (1966), Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (1966), Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi Eliminimin e Të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave, (“CEDAW”, 1979) dhe Protokoll i saj Opsional (1999), si dhe Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 19 i Komitetit CEDAW mbi dhunën kundër grave, Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat e Fëmijëve (1989) dhe Protokollin e saj Opsional (2000) dhe Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (2006) dhe Konventën për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore (ETS Nr. 5, 1950) dhe Protokollin e saj, Kartën Sociale Evropiane (ETS Nr. 35, 1961, të rishikuar në 1996, ETS Nr. 163), Konventa e Këshillit të Evropës mbi Masat kundër i Trafikimit të Qenieve Njerëzore (CETS Nr. 197, 2005) dhe Konventa e Këshillit të Evropës mbi Mbrojtjen e Fëmijëve nga Shfrytëzimi dhe Abuzimi Seksual (CETS Nr. 201, 2007), si edhe rekomandime të Këshillit të Evropës.

16. Konkretisht, në nenin 4, gjenden parimet përgjithshme të konventës ku ritheksohet se, zbatimi i dispozitave të kësaj konvente nga palët, veçanërisht masat për mbrojtjen e të drejtave të viktimave, sigurohen pa diskriminim, ndër të tjera, edhe mbi bazë gjinie, etnie, orientimi seksual aftësie të kufizuara.

e tjera të nevojshme për të parandaluar diskriminimin kundër grave dhe dhunën në kuadër të kësaj konvente. Ky parim mbrohet në një sërë karakteristikash, por specifikisht, duke iu referuar tri komuniteteve të pafavorizuara në kontekstin e këtij studimi, ai përfshin përkatësinë në pakica kombëtare, orientimin seksual dhe aftësinë e kufizuar. Këto parime zbatohen edhe në lidhje me politikat, për të cilat theksohet se duhet të jenë efektive, gjithëpërfshirëse, të bashkërenduara dhe të garantojnë një qasje holistike për parandalimin dhe luftën kundër dhunës. Ky nen ka kuptimin e nenit 14 të KEDNJ-së dhe të Protokollit 12 të saj, duke shtuar këtu edhe disa karakteristika të tjera siç është mosha, statusi civil, orientimi seksual dhe aftësia e kufizuar, por duke lënë listën e hapur. Në kuptimin e Konventës së Stambollit, personat që janë viktimë të dhunës në rrethana të veçanta mund të jenë personat me aftësi të kufizuara, duke përfshirë edhe ata me aftësi të kufizuara mendore apo njohëse.¹⁷

Një qasje, e cila përkon me atë të të drejtave të njeriut në këtë konventë, është reflektuar në detyrimin e pasqyruar në nenin 12 për adresimin e nevojave specifike që kanë personat pa mbrojtje për shkak të rrethanave të përgjithshme. Raporti sqarues për këtë çështje jep disa orientime.¹⁸ Hartuesit e kësaj konvente kanë pasur si qëllim të zhvillonin listën mbi bazat e të cilave ndodh diskriminimi duke e bazuar këtë në praktikën gjyqësore dhe në rëndësinë themelore që kanë ato për konventën, si për shembull: gjinia, orientimi seksual, identiteti gjinor, mosha, gjendja shëndetësore, aftësia e kufizuar, statusi martesor dhe statusi i emigrantit ose refugjatit ose statusi tjetër, që do të thotë se kjo është një listë e hapur. Raporti sqaron më tej që është e rëndësishme të theksohet se gratë priren të përjetojnë forma të shumta të diskriminimit siç mund të jetë rasti i grave me aftësi të kufizuara dhe i grave me përkatësi nga pakicat. Në mënyrë të ngjashme, viktimat homoseksuale, lesbike dhe biseksuale të dhunës në familje shpesh përjashtohen nga mbështetja për arsye të orientimit të tyre seksual. Disa njerëz mund të përjetojnë gjithashtu diskriminim në bazë të identitetit të tyre gjinor, që do të thotë në fjalë të thjeshta se gjinia me të cilën identifikohen nuk është në përputhje me seksin që i është caktuar atyre në lindje. Këtu përfshihen personat transgjinorë ose transeksualë, transvestitë dhe grupet e tjera të personave që nuk identifikohen me “mashkull” ose “femër”. Përveç ndalimit të diskriminimit të përfshirë në nenin 4, nga konventa kërkohet ndërmarrja e veprimeve pozitive për të siguruar që çdo masë parandaluese adreson dhe merr parasysh posaçërisht nevojat e personave në nevojë. Hartuesit e tekstit të konventës i kanë përfshirë këta persona duke ditur se ka më pak të ngjarë që ata të

17. Raporti sqarues për Këshillin e Evropës mbi Konventën e Këshillit të Evropës “Për parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

18. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence Istanbul, 11.V.2011: <https://rm.coe.int/16800d383a>

jenë në gjendje të vetëmbrohen ose të ngrenë padi penale, apo të kërkojnë forma të tjera të dëmshpërblimit për shkak të situatës së tyre të veçantë.

Për qëllimet e kësaj Konvente, personat që bëhen veçanërisht të prekshëm përfshijnë: gratë shtatzëna dhe gratë me fëmijë të vegjël; personat me aftësi të kufizuara, duke përfshirë ato me aftësi të kufizuara mendore ose njohëse; personat që jetojnë në fshat ose zona të largëta; persona abuzues të substancave, prostituta; persona nga pakicat kombëtare ose etnike; emigrantë, përfshirë emigrantë dhe refugjatë të padokumentuar, burra homoseksualë, gra lesbike, persona biseksualë dhe transgjjinorë; persona me HIV pozitiv; personat e pastrehë, fëmijët dhe të moshuarit.

Konventa thekson fuqizimin e grave, duke nënkuptuar këtu ndër të tjera, arsimimin, punësimin, shërbime mbështetëse të specializuara dhe të përgjithshme.

Në lidhje me arsimin, Konventa e vendos theksin në mënyrë të veçantë tek kurrikulat shkollore, si për shembull te materialet që promovojnë barazinë dhe zgjidhjen e konflikteve pa dhunë, por ky promovim nuk kufizohet vetëm në ambientet e shkollave, por edhe në aktivitete jashtëkurrikulare. Gjithashtu, në nenin 15, Konventa parashikon që trajnimi dhe rritja e ndjeshmërisë së punonjësve të disa fushave është një nga mjetet efektive për të luftuar dhunën. Në këtë kontekst përfshihen edhe punonjësit e sistemit të arsimit.

Fuqizimi i grave është i ndërlidhur me pavarësinë ekonomike, duke pasur parasysh zhvillimin e një sërë shërbimeve mbështetëse dhe duke e vendosur theksin sërish tek adresimi i nevojave specifike. Gjithashtu, informacioni që ofrohet duhet të jetë në një gjuhë të kuptueshme, përfshirë gjuhën e pakicave, si p.sh.: rome apo gjuhën e shenjave, teknikën Braille apo të gjithë informacionin e përshtatur në formate të thjeshtuara e të aksesueshme për gratë me aftësi të kufizuara. Në lidhje me shërbimet e përgjithshme mbështetëse në kuadrin ligjor, konventa parashikon në mënyrë specifike që duhet të adresohen nevojat specifike të viktimave, duke nënkuptuar kështu gratë nga komunitetet e pafavorizuara, dhe fushat në të cilat ky detyrim duhet të përmbushet janë: arsimi, punësimi, strehimi, ndihma ligjore dhe psikologjike, gjithmonë sipas nevojës. Ndërsa në lidhje me shërbimet sociale, konventa parashikon që në kuadrin ligjor jo vetëm duhet të sigurohet akses për viktimat, por edhe të mundësohet adresimi i tyre tek shërbimet përkatëse, kur është e nevojshme. Për sa i përket shërbimeve të specializuara, konventa parashikon që duhet të merren masa ligjore, për të gjitha shërbimet që mbulojnë nevojat e menjëhershme, afatshkurtra dhe afatgjata të grupeve të ndryshme. Për strehët, Konventa parashikon që ato duhet të jenë të përshtatshme dhe lehtësisht të aksesueshme. Për më tepër, këto shërbime dhe stafi duhet të jenë në gjendje të adresojnë format e ndryshme të dhunës të parashikuara në Konventë

dhe të sigurojnë mbështetje për të gjitha grupet e viktimave, përfshirë grupet që arrihen me vështirësi, ku mund të bëjnë pjesë edhe gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome dhe egjiptiane, dhe gratë e vajzat LBT. Mbështetja që shërbime të tilla duhet të ofrojnë përfshin: sigurimin e strehimit të sigurt, mbështetje të menjëhershme mjekësore, mbledhjen e provave mjeko-ligjore në rastet e përdhunimit, këshillim psikologjik afatshkurtër dhe afatgjatë, kujdes në rastet e traumave, këshillim ligjor, shërbimet e avokomit dhe informimit, linja telefonike të ndihmës për të orientuar viktimat në llojin e duhur të shërbimit. Të njëjtat standarde parashikohen nga Konventa edhe për shërbimet për viktimat e dhunës seksuale, për shërbimet e mbrojtjes dhe mbështetjes së fëmijëve që janë dëshmitarë në rastet e dhunës së ushtruar dhe janë ekspozuar ndaj saj. Ato duhet të jenë të përshtatshme, duke nënkuptuar që adresojnë nevojat specifike të grupeve të ndryshme të viktimave.

Në lidhje me një aspekt themelor, atë të mbledhjes së statistikave, konventa parashikon që të dhënat duhet të mbledhen në mënyrë të rregullt, për të gjitha format e dhunës të mbuluara nga objekti i konventës, duke nënkuptuar këtu edhe dhunën që ushtrohet ndaj grave që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara.

Gjithashtu, në nenin 20, paragrafi 2, të Konventës konstatohet se shërbimet shëndetësore dhe sociale shpeshherë janë të parat shërbime me të cilat bien në kontakt viktimat. Sipas këtij paragrafi, detyrimisht këto shërbime duhet të jenë të mjaftueshme dhe duhet të buxhetohen në mënyrë të përshtatshme për t'iu përgjigjur nevojave afatgjata. Për më tepër, ai e vë theksin në rëndësinë e trajnimit të stafit për format e ndryshme të dhunës, të nevojat specifike të viktimave dhe mënyra se si u përgjigjen atyre.

Në nenin 28 të kësaj konvente trajtohet raportimi i dhunës nga ana e profesionistëve, që mund të jenë mjekë dhe mjekë/psikiatër. Sipas këtij neni, shtetet duhet të marrin masat e nevojshme për të siguruar, që rregullat e ruajtjes së konfidencialitetit mes profesionistëve dhe pacientëve nuk përbëjnë një pengesë për raportimin e dhunës (në rrethana të përshtatshme), në qoftë se ata kanë dyshime të arsyeshme se është ushtruar një akt i rëndë dhune apo pritet që dhuna të përsëritet në të ardhmen. Sipas raportit sqarues që shoqëron konventën, togfjalëshi i përdorur aty: “rrethana të përshtatshme”, nënkupton, që shtetet i përcaktojnë vetë situatat dhe kushtet. Kështu, për shembull, mund të përcaktojnë që është i nevojshëm miratimi i viktimës të dhunës për raportim, por për raste, si fëmijët apo personat, të cilët nuk mund të mbrojnë veten e tyre për shkak të gjendjes fizike apo aftësisë së kufizuar mendore, mund ta anashkalojnë atë.¹⁹

19. Ibid.

Në nenin 46 të kësaj konvente parashikohet gjithashtu si rrethanë përkeqësuese, dhuna, e cila ka shkaktuar një dëmim të rëndë fizik dhe psikologjik te viktimat e saj.

Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara

Asambleja e Përgjithshme e OKB-së miratoi KDPAK-në më 13 dhjetor, 2006. KDPAK-ja u hap për nënshkrim më 30 mars, 2007 dhe hyri në fuqi më 3 maj 2008. Kjo konventë hyri shumë shpejt në fuqi, krahasuar me konventa të tjera ndërkombëtare. Qëllimi i KDPAK-së është të promovojë, mbrojtë dhe të sigurojë gëzimin e plotë dhe të barabartë të gjitha të drejtave dhe lirive themelore nga të gjithë personat me aftësi të kufizuara, dhe të promovojë respekt për dinjitetin e tyre. KDPAK-ja karakterizohet nga një shprehje frymëzuese, e cila është kthyer në moto ndërkombëtare: “Asgjë për ne, pa ne”. Ajo është më e ndjeshme ndaj perspektivës gjinore të zhvilluar vetëm vitet e fundit. Duhet thënë, që kjo konventë dhe nene të veçanta të saj, janë një përgjigje ndaj një neglizhence shumë të gjatë të legjislacionit e komunitetit ndërkombëtar, i cili ka lënë krejtësisht jashtë vëmendjes çështjen e diskriminimit të grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara.²⁰

Në vijim do të trajtohen disa nga nenet ku çështjet gjinore dhe ato të dhunës adresohen në mënyrë specifike, por duhet theksuar se në një interpretim përfundimtar të të gjitha neneve, duke u bazuar në frymën e konventës dhe parimet e saj, mund të themi që KDPAK-ja mandaton përfshirjen/rrymëzimin²¹ e çështjeve të grave me aftësi të kufizuara në çdo të fushë e çdo të drejtë. Mosdiskriminimi, marrja e masave pozitive, përshtatja e arsyeshme dhe aksesueshmëria janë parime, të cilat duhet të aplikohen në kontekstin e mbrojtjes nga dhuna të grave me aftësi të kufizuara dhe duhen mbajtur përherë në konsideratë kur zbatohen të gjitha parimet e të drejtat e parashikuara në Konventë.²²

Parashikimet, të cilat adresojnë çështjet gjinore dhe të dhunës fillojnë që në preambulën e KDPAK-së. Më pas vijohet me nenin 3 dhe nenin 6. Neni 3 mishëron parimet e përgjithshme, klasike për të gjithë traktatat ndërkombëtare, duke theksuar edhe një herë barazinë mes burrave dhe grave. Ndërsa sipas nenit 6, gratë e vajzat

20. Konventa për Rehabilitimin Profesional dhe Punësimin (Personat me Aftësi të Kufizuara) Konventa, 1983 (Nr. 159), ILO është e para dhe e vetmja që adreson barazinë gjinore, barazinë mes burrave dhe grave të punësuar me aftësi të kufizuara. Koment i përgjithshëm mbi nenin 6 të KDPAK-së, përgatitur nga Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara 22.15.2015.

21. Mainstreaming.

22. Studim “Dhunë e padukshme - Një vështrim mbi fenomenin e dhunës ndaj grave e vajzave me aftësi të kufizuara në Shqipëri”, FSHDPAK, 2015.

me aftësi të kufizuara janë subjekt i një diskriminimi të shumëfishtë dhe shtetet duhet të marrin masa që të garantojnë të drejtat e tyre. Duhet theksuar këtu, që Konventa i ka kushtuar nene të veçanta dy grupimeve: grave dhe fëmijëve me aftësi të kufizuar, duke njohur diskriminimin e shumëfishtë që ato vuajnë dhe njëkohësisht duke parashikuar masa të veçanta.

Një tjetër nen, i cili adreson çështjet gjinore dhe të dhunës ndaj grave me aftësi të kufizuara është neni 8, i cili vendos mbi shtetet detyrimin për të rritur ndërgjegjësimin mbi të drejtat e personave me aftësi të kufizuara dhe në veçanti për koncepte si: diskriminimi, paragjykimet, stereotipizimi, praktika të dëmshme me baza gjinore. Ky nen, duke iu referuar diskriminimit me bazë gjinore, u referohet grave me aftësi të kufizuara, të cilat nga praktika janë më shpesh subjekte të diskriminimit, të gjithë llojeve të tij, duke përfshirë këtu të drejtën për të qenë të lirë nga dhuna dhe praktikatat e dëmshme. Ky nen përmban aspirata shumë të larta dhe kërkon ndryshime thelbësore në të parit e grave dhe burrave me aftësi të kufizuara. Ai kërkon ndryshime në modelet kulturore, të superioritetit të meshkujve dhe stereotipave që ekzistojnë për rolet e grave dhe burrave.²³

Neni, i cili flet në mënyrë të drejtpërdrejtë për dhunën është ai 16, “Liria nga shfrytëzimi, dhuna dhe abuzimi”.²⁴ Ky nen, përveç dhunës së njohur ndaj personave me aftësi të kufizuara, ka të përsëritur përgjatë tij diskriminimin e dyfishtë të grave me aftësi të kufizuara dhe gjithashtu rithekson, nevojën për marrjen parasysh të saj në të gjithë shërbimet, programet, edukimin, dhënien e informacionit në aspektin gjinor të dhunës. Ky nen vendos mbi shtetet palë detyrimin për të marrë masat e nevojshme dhe të duhura ligjore, administrative, shoqërore, arsimore e të tjera për të mbrojtur personat me aftësi të kufizuara ndaj dhunës, dhe për të përfshirë edhe aspektin gjinor. Një dispozitë thelbësore e tij është detyrimi për të siguruar format e duhura të asistencës në bazë të gjinisë dhe moshës.

KDPAK-ja këtë nen e lidh ngushtësisht me nenin 15, i cili ndalon çdo lloj forme të trajtimit apo dënimit çnjerëzor dhe degradues. E drejta ndërkombëtare shpeshherë e

23. A handbook on the human rights of persons with Disabilities, Understanding the UN Convention on the Rights of persons with Disabilities, Marianne Schulze, 2009

24. ‘Shtetet Palë do të ndërmarrin të gjitha masat e duhura ligjore, administrative, shoqërore, arsimore etj., për të mbrojtur personat me aftësi të kufizuar, si brenda, ashtu edhe jashtë familjes, nga të gjitha format e shfrytëzimit, dhunës dhe abuzimit, duke përfshirë edhe aspektet me bazë gjinore. Gjithashtu, Shtetet Palë do të ndërmarrin të gjitha masat e duhura për të parandaluar të gjitha format e shfrytëzimit, dhunës dhe abuzimit duke siguruar, ndër të tjera, format e duhura të asistencës në bazë të gjinisë dhe moshës dhe mbështetje për personat me aftësi të kufizuar, familjeve të tyre dhe punonjësve të kujdesit, përfshirë nëpërmjet sigurimit të informacionit dhe edukimit se si të shmangen, njihen apo raportohen rastet e shfrytëzimit, dhunës apo abuzimit. Shtetet Palë do të sigurohen që shërbimet e mbrojtjes të marrin në konsideratë të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me moshën, gjininë dhe aftësinë e kufizuar.

ka ndarë dhunën e ushtruar në familje dhe jashtë saj. Ky nen përcakton që në krye të herës, që personat me aftësi të kufizuara (duke vendosur theksin te gratë dhe fëmijët me aftësi të kufizuara) janë të mbrojtur nga të gjithë format e dhunës të ushtruar në familje dhe jashtë saj. Theksi i vendosur veçanërisht te gratë dhe fëmijët, tregon se këto dy grupe konsiderohen si më të rrezikuarat nga kjo dhunë.²⁵

Konventa për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Gruas (CEDAW)

Kjo konventë e miratuar në vitin 1979, nuk përmban parashikime specifike për gratë që i përkasin grupeve të pafavorizuara, edhe pse ato janë nënkuptuar. Kështu, në lidhje me gratë me aftësi të kufizuara, disa kohë pas miratimit të saj, Komiteti i ngritur në bazë të kësaj konvente vërejtë që, si rrjedhojë e mospërfshirjes, edhe numri i raportimeve të shteteve, të cilat e kishin ratifikuar këtë konventë, ishte në nivele shumë të ulëta në lidhje me gratë me aftësi të kufizuara, duke i lënë ato jashtë vëmendjes në nivelin kombëtar dhe ndërkombëtar. Edhe pas disa vitesh, raportet për këtë komitet vazhdojnë të mos pasqyrojnë gjendjen e zbatimit të të drejtave të parashikuara në konventë të grave me aftësi të kufizuara.

Sikurse u përmend dhe më sipër, lindi domosdoshmëria e lëshimit të një rekomandimi të posaçëm në lidhje me gratë me aftësi të kufizuara.

Kështu, Rekomandimi numër 18, bazohet në nenin 3 të CEDAW, i cili parashikon detyrimet që shtetet kanë për të përmbushur në çdo fushë, në kuadër të të drejtave të parashikuara në konventë. Ky rekomandim lindi nga shqetësimi që ka komiteti për situatën e grave me aftësi të kufizuara, për të cilat pranon se vuajnë diskriminim të dyfishtë. Rekomandimi për shtetet kërkon që ato të paraqesin informacion në lidhje me gratë me aftësi të kufizuara dhe masat e marra për aksesin e tyre në arsim dhe në punësim.

Gjithashtu, në kuadër të raportimeve para CEDAW, janë ngritur disa shqetësime në lidhje me gratë rome që aktualisht nuk adresohen në lidhje me sigurinë dhe aksesin. Shpeshtësia e dhunës ndaj vajzave të reja rome nuk raportohet dhe është e panjohur. Edhe kur raportohet, ajo interpretohet nga autoritetet policore si pjesë e “kulturës rome”. Por dhuna nuk është pjesë e kulturës rome dhe nuk duhet të përdoret si justifikim nga autoritetet, të cilat në këto raste diskriminojnë mbi bazën e racës.²⁶ Komiteti CEDAW

25. A handbook on the human rights of persons with Disabilities, Understanding the UN Convention on the Rights of persons with Disabilities, Marianne Schulze, 2009

26. https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/ROU/INT_CEDAW_NGO_ROU_23163_E.pdf

ka shprehur disa herë shqetësimet në lidhje me gratë që u përkasin komunitetit rom, duke theksuar diskriminimin e shumëfishtë që ato përjetojnë.²⁷

Për sa i përket komuniteti të grave dhe vajzave LBT, Komiteti ka lëshuar disa rekomandime në lidhje me diskriminimin bazuar në OSIGJ, aksesin e grave dhe vajzave LBT në shërbimet publike dhe mbrojtjen nga dhuna dhe diskriminimi. Konkretisht, u bëhet thirrje shteteve të dekriminalizojnë marrëdhëniet mes gjinisë së njëjtë, të parashikojnë martesën brenda të njëjtës gjini dhe planifikimin e familjes dhe të edukojnë gratë LBT për të drejtat e tyre.²⁸

Rekomandimi Nr. 25 CEDAW

Në lidhje me diskriminimin e shumëfishtë, ky rekomandim pranon që disa grupe të grave, përveçse vuajnë nga diskriminimi si gra, gjithashtu mund të vuajnë nga forma të shumta të diskriminimit bazuar në karakteristika të tjera, si: raca, identiteti etnik ose fetar, aftësia e kufizuar, mosha, klasa, kasta ose faktorë të tjerë. Një formë e tillë diskriminimi mund të prekë këto grupe, në mënyra të ndryshme ose në një shkallë më të rëndë sesa burrat. Shtetet palë mund të kenë nevojë të marrin masa të veçanta të përkohshme posaçërisht për të eliminuar format e diskriminimit të shumëfishtë ndaj grave dhe ndikimit të tij negativ.

Rekomandimi Nr. 18 CEDAW

Rekomandimi bazohet në nenin 3 të CEDAW, i cili parashikon detyrimet që kanë shtetet në çdo fushë për të përmbushur në kuadër të të drejtave të parashikuara në konventë. Ky rekomandim lindi nga shqetësimi i komitetit për situatën e grave me aftësi të kufizuara, për të cilat pranon që vuajnë diskriminim të dyfishtë. Rekomandimi për shtetet kërkon që ato të paraqesin informacion në lidhje me gratë me aftësi të kufizuara dhe masat e marra nga shteti për aksesin e tyre në arsim, shëndetësi e punësim.

27. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16748&LangID=E>;
<https://ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21850&LangID=E>

28. https://ilga.org/downloads/Treaty_Bodies_session_report_CEDAW72_74PSWG.pdf

Rekomandimi Nr. 24 mbi Gratë dhe Shëndetin (neni 12 CEDAW)

Rekomandimi i referohet në mënyrë specifike grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara. Ai rekomandon që t'i kushtohet një vëmendje e veçantë grave dhe vajzave të prekura dhe të pafavorizuara sikurse janë gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara fizike dhe mendore në shëndetësi.

Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 28 mbi detyrimet thelbësore të Shteteve Palë sipas nenit 2 të Konventës për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave

dhe

Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 27 për Gratë në Moshë dhe Mbrojtjen e të Drejtave të Tyre

Komiteti për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Kundër Grave (Komiteti CEDAW) miratoi dy rekomandime të përgjithshme, një mbi gratë e moshuara dhe atë për mbrojtjen e të drejtave të tyre, sipas një prej detyrimeve thelbësore të shteteve palë sipas nenit 2: mosdiskriminimin. Sipas dy rekomandimeve diskriminimi i grave bazuar në gjini dhe seks është i lidhur pazgjidhshmërisht me faktorë të tjerë, përfshirë orientimin seksual dhe identitetin gjinor, aftësinë e kufizuar, etninë dhe të tjera.²⁹

Në lidhje me diskriminimin e shumëfishtë, duke vendosur theksin të gratë që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara, Komiteti është shprehur se: ndërsektorialiteti është një koncept themelor për të kuptuar fushën e detyrimeve të përgjithshme të shteteve palë të përfshira në KEFDG. Diskriminimi i grave në bazë të gjinisë është i lidhur pazgjidhshmërisht me faktorë të tjerë që prekin gratë, të tilla si raca, përkatësia etnike, feja ose besimi, shëndeti, statusi, mosha, klasa, kasta dhe orientimi seksual dhe identiteti gjinor.

Diskriminimi në bazë të gjinisë mund të ndikojë në përkatësinë e grave në grupe të tilla në shkallë ose mënyra të ndryshme nga burrat. Një nga rekomandimet për shtetet palë është që ato duhet t'i njohin ligjërisht forma të tilla të diskriminimit të shumëfishtë dhe ndikimin e tyre negativ mbi gratë. Ato gjithashtu duhet të miratojnë dhe ndjekin politika e programe të posaçme për të eliminuar dukuri të tilla, duke përfshirë, kur është e përshtatshme, edhe masa të përkohshme në përputhje me CEDAW.

29. General recommendation No. 27 on older women and protection of their human rights CEDAW/C/2010/47/GC.1

Gjithashtu, në mënyrë të veçantë, Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 27 thekson diskriminimin që përjetojnë gratë e moshuara, i cili shpesh është i shumëfishtë dhe përfshin diskriminimin në bazë të moshës e forma të tjera të diskriminimit bazuar në seks, gjini, etni, origjinë, aftësi të kufizuar, varfëri, orientim seksual dhe identitet gjinor; statusin e emigrantit, statusin martesor dhe familjar, analfabetizmin, dhe arsye të tjera. Në lidhje me sa më sipër kërkohet nga shtetet palë që të mbledhin, analizojnë dhe shpërndajnë të dhëna të ndara sipas moshës dhe seksit dhe kështu të sigurojnë informacione mbi situatën e grave të moshuara, që i përkasin grupeve të pakicave dhe me aftësi të kufizuara. Të dhëna të tilla duhet të fokusohen veçanërisht në fusha të tilla, si: varfëria, dhuna, puna e papaguar, përfshirë kujdesin për ato gra që jetojnë me HIV/AIDS, migracionin, kujdesin shëndetësor, strehimin, përfitimet sociale e ekonomike, punësimin etj. Rekomandimi konstaton se gratë e moshuara, të cilat i përkasin grupeve minoritare, etnike ose autoktone, të zhvendosura ose pa shtetësi shpesh përjetojnë një shkallë shpërpjesëtimore të diskriminimit. Në lidhje me gratë e moshuara dhe me aftësi të kufizuara, rekomandimi prek disa çështje thelbësore, si zotësia për të vepruar, duke rekomanduar pikërisht mohimin e zotësisë së tyre për të vepruar në mënyrë arbitrare apo duke i diskriminuar ato. Këtu rekomandimi vjen në përputhje me nenin 12 të KDPAK-së. Gjithashtu, specifikisht për gratë me aftësi të kufizuara, rekomandimi kërkon që informacioni, shërbimet ligjore dhe dëmshpërblimet të jenë të aksesueshme.

Rapoti i GREVIO-s³⁰

Raporti i Grevios (Këshilli i Evropës, 2017) dhe rekomandimet për qeverinë shqiptare për të garantuar të drejtën për t'u mbrojtur nga ngacmimi, dhuna dhe abuzimi për gratë që u përkasin grupeve të pafavorizuara Raporti Grevios për Shqipërinë, identifikon çështjet e grupeve të grave nga shtresat e pafavorizuara, përfshirë:

- ◆ diskriminimin e shumëfishtë;
- ◆ mungesën e të dhënave lidhur me dhunën (ndonëse në më shumë se një raport në vend përmenden vështirësitë e mëdha që ato hasin në raportimin e dhunës dhe askesin në shërbimet e dhura të mbrojtjes dhe mbështetjes);
- ◆ vështirësitë me të cilat ato përballen për t'i shpëtuar rrethit vicioz të dhunës etj.

30. Përmblodhur nga raporti i vlerësimit: Dhuna ndaj grave e vajzave nga komunitetë të pafavorizuara - një vështrim mbi fenomenin e dhunës ndaj grave e vajzave nga komunitetet rom, LGBT dhe atyre me aftësi të kufizuara në bashkitë, Elbasan, Vlorë, Tiranë dhe Shkodër, FSHDPAK) në bashkëpunim me QDGR-në dhe Aleancën LGBT.

Grevio përmend se janë marrë hapa të rëndësishëm në nivel legjislativ dhe politika nga autoritetet për t'iu përgjigjur nevojave specifike të disa prej këtyre grupeve, për të promovuar gëzimin e plotë të të drejtave të tyre dhe për të parandaluar diskriminimin (përfshirë ratifikimin e Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, 2012, dhe përgatitjen e një Plani Kombëtar të Veprimit për Integrimin e Romëve dhe Egjiptianëve për periudhën 2016-2020). Pavarësisht arritjeve, raporti thekson se masat e marra për të luftuar dhunën në familje nuk duket se përmbajnë elemente që kanë të bëjnë me këto kategori të veçanta të viktimave. Në të njëjtën kohë, GREVIO nuk gjeti prova që vërtetohin që politikat që synojnë grupe të caktuara të cënueshme, si Plani Kombëtar i Veprimit për Integrimin e Romëve dhe Egjiptianëve 2016-2020, integrojnë mjaftueshëm masat për të parandaluar dhe luftuar dhunën ndaj grave të këtyre komuniteteve. GREVIO ofron gjithashtu rekomandime për qeverinë shqiptare për të garantuar të drejtën për t'u mbrojtur nga ngacmimi, dhuna dhe abuzimi për gratë që u përkasin grupeve të pafavorizuara duke përmendur:

- ◆ integrimin e masave të ndjeshme ndaj aftësisë së kufizuar brenda politikave për të luftuar dhunën ndaj grave, në përputhje me të ashtuquajturën “qasje dydimensionale” të përkrahur nga Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të drejtat e personave me aftësi të kufizuara;
- ◆ mbledhjen e të dhënave të disa treguesve specifikë që lidhen me grupet e prekshme të grave dhe vajzave;
- ◆ integrimin e perspektivës së grupeve të tilla në hartimin, zbatimin, monitorimin dhe vlerësimin e politikave për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave;
- ◆ integrimin në masat për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave, të programeve, të cilat janë përshtatur për nevojat specifike të grupeve të tilla;
- ◆ diversifikimin e aktiviteteve ndërgjegjësuese, në mënyrë që informacioni dhe mesazhet e përcjella të jenë të përshtatshme për nevojat dhe shqetësimet e veçanta të shumë grupeve të cënueshme të grave, siç janë gratë që i përkasin pakicave kombëtare, gratë me aftësi të kufizuara, apo gratë e moshuara;
- ◆ ofrimin e informacionit të përshtatur, duke përfshirë informacion në gjuhët minoritare, si pjesë e përpjekjes së madhe që synon angazhimin me grupet “e vështira për t'u arritur” dhe mundësimin e aksesit të tyre të shërbimit, ofrimin e informacionit të duhur dhe në kohë;
- ◆ mbrojtjen dhe mbështetjen ku theksohet se shërbimet e mbrojtjes dhe ato mbështetëse kanë dukshëm nevojë të zgjerohen përtej fushës së dhunës në familje

dhe t'u përgjigjen të gjitha formave të dhunës ndaj grave, për më tepër, u duhet kushtuar vëmendje nevojave shtesë të grupeve të veçanta të grave, si p.sh.: grave në zonat rurale, grave me aftësi të kufizuara dhe grave që u përkasin disa minoriteteve të caktuara, për të parandaluar diskriminimin. Sa më sipër, mund të kërkojë përshtatjen e shërbimeve ekzistuese dhe zhvillimin e shërbimeve të specializuara.³¹

Konventa në Kuadër të Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare, ratifikuar me ligjin nr. 8496, datë 3.6.1999³²

Me miratimin e këtij dokumenti janë krijuar standardet evropiane për mbrojtjen e të drejtave të pakicave kombëtare dhe anëtarëve të tyre u mundësohet:

- ◆ të shprehin diversitetin dhe që kjo shumëllojshmëri është e njohur;
- ◆ të kenë akses të barabartë në burime dhe të drejta, pavarësisht diversitetit;
- ◆ të angazhohen në jetën shoqërore bazuar në respektin dhe kuptimin e diversitetit.

Kjo nënkupton krijimin e kushteve të nevojshme “në mënyrë që pjesëtarët e pakicave kombëtare të mund të ruajnë dhe të zhvillojnë kulturën e tyre dhe të ruajnë elementet e domosdoshme të identitetit të tyre, përkatësisht të fesë, gjuhës, traditave dhe trashëgimisë kulturore” (neni 5). Ai gjithashtu nënkupton një detyrim të përbashkët për shtetin dhe qytetarët e Shqipërisë për të punuar në krijimin e kushteve të nevojshme për “pjesëmarrjen efektive të pjesëtarëve të pakicave kombëtare në jetën kulturore, shoqërore dhe ekonomike dhe marrëdhëniet me publikun, veçanërisht ato që lidhen me to” (neni 15).

Në lidhje me çështjen e perspektivës gjinore të komuniteteve të pafavorizuara, konventa nuk shprehet në mënyrë të drejtpërdrejtë, por Komiteti i ngritur në bazë të kësaj konvente pranon që në veçanti, gratë që u përkasin pakicave mund të përfetojnë diskriminim si pjesëtare të një komuniteti etnik, kulturor, kombëtar, gjuhësor ose fetar, dhe gjithashtu si gra dhe vajza. Faktorë të tillë si stereotipat, barrierat kulturore dhe pengesat strukturore kontribuojnë për ta bërë diskriminimin e bazuar në gjini, për personat që u përkasin

31. Raport vlerësimi: Dhuna ndaj grave e vajzave nga komunitete të pafavorizuara - një vështrim mbi fenomenin e dhunës ndaj grave e vajzave nga komunitetet rome, LGBT dhe atyre me aftësi të kufizuara në bashkitë, Elbasan, Vlorë, Tiranë dhe Shkodër, Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara FHSDPAK, Qendra për të Drejtat e Grave Rome (QDGR) dhe Aleanca kundër Diskriminimit të Komunitetit LGBT (Aleanca LGBT) 2018. Ky studim është realizuar përmes programit “Fund Dhunës ndaj Grave në Ballkanin Perëndimor dhe Turqi. Zbatojmë Standardet, Ndryshojmë Mendësitë”, financuar nga Komisioni Evropian dhe zbatuar nga UN Women.

32. Shqipëria e ratifikoi këtë konventë më 29.06.1995 dhe ka hyrë në fuqi më 01.01.2000.

pakicave ,një çështje komplekse për t'u adresuar. Komiteti pranon që në të kaluarën, gjinia dhe barazia janë vlerësuar në një mënyrë ad hoc, kryesisht në lidhje me aksesin në arsim (neni 12, largimi i hershëm nga shkolla i vajzave) dhe pjesëmarrjen në procesin e vendimarrjes. Komiteti tashmë përqendrohet më sistematikisht në diskriminimin e shumëfishtë.

Kështu, për shembull, Komiteti Këshillimor mirëpret masa për mbështetjen e familjeve emigrante dhe në veçanti të grave me prejardhje emigrante, nëpërmjet ofrimit të kurseve në gjuhën zyrtare, shërbimeve këshillimore dhe informimit.³³

Në lidhje me situatën në Shqipëri, ky komitet është shprehur se zbatimi i ligjit është i ngadaltë në rastet e dhunës në familje në familjet rome, duke vënë në rrezik edhe më tej jetën e grave rome. Gratë rome kanë vështirësi për të aksesuar në sistemin e drejtësisë pasi, deri vonë, nuk kishte shërbime juridike falas. Komiteti Këshillimor është thellësisht i shqetësuar nga këto konstatime, të cilat kontribuojnë për të thelluar diskriminimin e bazuar në gjini. Ato nuk janë në përputhje me Konventën dhe kërkojnë një përgjigje urgjente nga autoritetet.

Në një raport tjetër, të përgatitur nga Raportuesi Special për çështjet e minoriteteve, kërkohet nga të gjithë aktorët e interesuar që të mendojnë jashtë “paradigmës së varfërisë” dhe të përfshijnë të gjitha aspektet e të drejtave të pakicave në strategjitë që adresojnë disavantazhin e romëve, përfshirë mbrojtjen dhe promovimin e identitetit, gjuhës dhe kulturës rome dhe garantimin e dinjitetit dhe barazisë. Programe të tilla duhet të garantojnë që nevojat specifike të grave rome, si dhe romeve me aftësi të kufizuara, lesbike, homoseksuale, biseksuale, transgjimore dhe personave interseks, të rinjë dhe personave të moshuar të adresohen.³⁴

Direktiva e Këshillit 2000/43 mbi Parimin e Trajtimit të Barabartë midis Personave, pavarësisht nga Origjina Racore ose Etnike

Direktiva përmend në mënyrë të drejtpërdrejtë që gjatë zbatimit të parimit të trajtimit të barabartë, pavarësisht nga origjina racore ose etnike, Komuniteti duhet, në përputhje me Nenin 3 (2) të Traktatit të KE-së, të synojë eliminimin e pabarazive dhe të promovojë barazinë midis burrave dhe grave, veçanërisht pasi gratë shpesh janë viktimat e diskriminimit të shumëfishtë.

33. Fourth Opinion on Albania - adopted on 11 October 2018: <https://rm.coe.int/4th-op-albania-en-/168093903b>

34. Report of the Special Rapporteur on minority issues, Rita Izsák Comprehensive study of the human rights situation of Roma worldwide, with a particular focus on the phenomenon of anti-Gypsyism, 11 May 2018.

Konventa Ndërkombëtare mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor

Shprehja “diskriminim racor”, në këtë Konventë, nënkupton çdo dallim, përjashtim, kufizim ose parapëlqim që bazohet në racën, ngjyrën, prejardhjen ose origjinën kombëtare e etnike, që ka për qëllim apo për efekt të shkatërrojë ose të dëmtojë njohjen, gëzimin ose ushtrimin, në kushte barazie, të të drejtave dhe të lirive themelore të njeriut në fushat politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore ose në çdo fushë tjetër të jetës publike.

Sipas kësaj konvente, shtetet palë zotohen të ndalojnë dhe të eliminojnë diskriminimin racor në të gjitha format e tij dhe të garantojnë të drejtën e secilit për barazi përpara ligjit pa dallim race, ngjyre ose origjine etnike a kombëtare, sidomos lidhur me gëzimin e këtyre të drejtave. Gjithashtu, shtetet palë zotohen të marrin masa të menjëhershme dhe efektive sidomos në fushat e arsimit, edukimit, kulturës dhe informacionit për të luftuar paragjykimet që çojnë drejt diskriminimit racor dhe për të ndihmuar mirëkuptimin, tolerancën dhe miqësinë midis kombeve dhe grupeve racore ose etnike.³⁵

Konventa nuk përmban parashikime të posaçme për gratë dhe vajzat.

Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. XXVII mbi “Diskriminimi ndaj Romëve”

Ky rekomandim është nga rekomandimet më domethënëse dhe gjithëpërfshirëse mbi diskriminimin ndaj romëve dhe përmend vajzat dhe gratë rome në mënyrë të drejtpërdrejtë. Përmes tij nxiten shtetet palë që të marrin parasysh në të gjitha programet dhe projektet e planifikuara e të zbatuara dhe në të gjitha masat e miratuara, situata e grave rome, të cilat shpesh janë viktime të diskriminimit të dyfishtë...”

Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. XXV

Rekomandimi mbi “Dimensionet Racore të Lidhura me Gjininë” thekson se diskriminimi racor mund të prekë gratë në mënyra të ndryshme nga burrat dhe se disa forma të diskriminimit, të tilla si dhuna seksuale dhe sterilizimi i detyruar, mund të jetë unik dhe specifik për gratë, ndërsa paragjykimi gjinor gjithashtu mund ta bëjë më të vështirë për gratë që të kenë akses në instrumentet juridike. Rekomandimi nxit shtetet palët që të përfshijnë në raportet e tyre dhe të sigurojnë të dhëna të ndara sipas gjinisë, për të mundësuar një tablo që paraqet diferencimin dhe efektet e paragjykimit mbi gratë dhe vajzat që identifikohen, si dhe hapat e ndërmarrë për t'i korrigjuar ato.

35. <http://sociale.al/konventa-te-ratifikuara-2/>

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut dhe Qytetarit e vitit 1948. Kjo deklaratë ka proklamuar parimin e barazisë dhe të mosdiskriminimit në një dispozitë të vetme (neni 7), që parashikon se “Të gjithë janë të barabartë para ligjit dhe kanë të drejtë pa asnjë diskriminim të mbrohen barabar nga ligji. Të gjithë kanë të drejtën për t’u mbrojtur barabar kundër çdo diskriminimi që cenon këtë Deklaratë, si dhe kundër çdo nxitje për një diskriminim të tillë”. Deklarata nuk ka parashikime specifike mbi diskriminimin e shumëfishtë apo ndërsektorial.

Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDKP)

Në nenin 26 theksohet se: “... ligji duhet të ndalojë çdo diskriminim dhe të garantojë, për të gjithë, mbrojtje të barabartë dhe efektive, kundër çdo diskriminimi e sidomos për shkak të racës, ngjyrës, seksit, gjuhës, fesë, opinionit politik dhe çdo opinionit tjetër, origjinës kombëtare apo shoqërore, pasurisë, lindjes ose çdo situatë tjetër”. Konventa gjithashtu nuk ka parashikime të posaçme për diskriminimin e shumëfishtë apo ndërsektorial.

Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut

e ratifikuar nga Shqipëria në vitin 1996. Neni 14 i KEDNJ-së, Protokollin Nr. 12 i KEDNJ-së dhe Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, mbështesin të drejtën për të mos u diskriminuar për shkak të aftësisë së kufizuar, përkatësisë etnike, orientimit seksual dhe identitetit gjinor, pavarësisht se ky i fundit shpesh nënkuptohet nga termi “seksi”.

Protokollin 12 i Konventës (2005) zgjeroi fushën e ndalimit të diskriminimit, për të mbuluar të gjitha të drejtat e garantuara në nivelin kombëtar, pavarësisht nëse ato janë apo jo të drejta brenda Konventës.

Karta Sociale Evropiane³⁶

Karta ka sanksionuar parimin e barazisë (neni 20) duke përcaktuar shprehimisht se: “Të gjithë janë të barabartë përpara ligjit” dhe parimin e mosdiskriminimit (neni 21) duke përfshirë shkaqe, si: raca, ngjyra, seksi, gjuha, besimi fetar, bindja politike, prejardhja

36. Karta Sociale Evropiane, e Rishikuar, e nënshkruar më 1998 është ratifikuar nga Kuvendi i RSH në vitin 2002.

kombëtare ose origjina shoqërore, shëndeti, viktimizimi për shkak të shoqërimit me anëtarë të një minoriteti kombëtar ose statusi tjetër.

Në Kartën e rishikuar ndryshimet janë bërë duke pasur parasysh nevojën për të siguruar trajtim të barabartë të burrave dhe grave.³⁷ Neni mbi diskriminimin është bazuar në nenin 14 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, i cili përmban më shumë karakteristika të ndaluara sesa preambula e Kartës.

Në nenin 15 garantohet e drejta e personave me aftësi të kufizuara për jetesë të pavarur, integrim social dhe pjesëmarrje në jetën e komunitetit. Ai parashikon që t'u sigurohet personave me aftësi të kufizuara pavarësisht nga mosha, natyra e origjina e aftësive të kufizuara, ushtrimi i së drejtës për pjesëmarrje në jetën e komunitetit. Kjo kartë nuk përmban parashikime specifike për diskriminimin e shumëfishtë dhe ndërsektorial.

Rekomandimi CM/Rec (2010)5 i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës “Mbi masat për të luftuar diskriminimin mbi baza të orientimit seksual dhe identitetit gjinor” Komiteti i Ministrave

Ky dokument rekomandon shtetet që të marrin masa në drejtim të garantimit të së drejtës për jetën, sigurinë dhe mbrojtjen nga dhuna, të personave për shkak të orientimit seksual dhe identitetit gjinor të tyre. Rekomandimi përmban një parashikim të posaçëm për diskriminimin e shumëfishtë. Ai inkurajon shtetet që të marrin masat e nevojshme ligjore në të drejtën e tyre kombëtare për të ndaluar ose parandaluar diskriminimin për shkaqe të shumëfishta, duke përfshirë dhe shkaqet e orientimit seksual ose identitetit gjinor. Ai rekomandon që institucionet kombëtare të të drejtave të njeriut duhet të kenë mandat të gjerë për të trajtuar këto çështje.

Shtetet duhet të sigurojnë miratimin e masave legjislative dhe të masave të tjera si dhe zbatimin e tyre efektiv për të luftuar diskriminimin për shkak të orientimit seksual ose identitetit gjinor dhe për të siguruar respektimin e të drejtave të lesbikeve, homoseksualëve, biseksualëve dhe transeksualëve dhe për të nxitur tolerancën ndërmjet tyre. Në rastet kur ligjet lejojnë trajtimin për riprodhim të asistuar për gratë beqare, shtetet anëtare kërkojnë të sigurojnë ofrimin e këtij lloji trajtimi pa diskriminim për shkak të orientimit seksual. Shtetet anëtare duhet të marrin masat e nevojshme për të garantuar njohjen e plotë ligjore të ndryshimit të gjinisë së një personi në të

37. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800ccde4>

gjitha fushat e jetës, në veçanti duke bërë të mundur ndryshimin e emrit dhe gjinisë në dokumentet zyrtare në mënyrë të shpejtë, transparente dhe të aksesueshme. Pas përfundimit të ndryshimit të gjinisë dhe pas njohjes ligjore, duhet gjithashtu të garantohet e drejta e personave transeksualë për t'u martuar me persona të seksit të kundërt nga seksi i tyre i ndryshuar.

Deklarata e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave që i Përkasin Pakicave Kombëtare ose Etnike, Fetare dhe Gjuhësore

Deklarata nxit shtetet që të mbrojnë ekzistencën dhe identitetin kombëtar apo etnik, kulturor, fetar dhe gjuhësor të pakicave brenda territoreve të tyre, të përmirësojnë kushtet për përparimin e atij identiteti dhe të miratojnë masa adekuate ligjore dhe masa të tjera për të arritur qëllimet në fjalë.

Shtetet do të ndërmarrin masat, sipas nevojës, për të siguruar se pjesëtarët e pakicave mund të ushtrojnë në mënyrë të plotë dhe efektive të gjitha të drejtat dhe liritë themelore, pa kurrfarë diskriminimi dhe në barazi të plotë përpara ligjit dhe për krijimin e kushteve të favorshme në mënyrë që pjesëtarët e pakicave të mund të shprehin veçoritë e tyre dhe të zhvillojnë kulturën, gjuhën, fenë, traditën dhe zakonet e tyre, me përjashtim të praktikave të veçanta, të cilat janë në kundërshtim me ligjet e vendit dhe në kundërshtim me standardet ndërkombëtare.

KAPITULLI II.

Legjislacioni mbi grupet e pafavorizuara dhe barazinë

Plani Kombëtar i Veprimit për Integrimin e Romëve dhe Egjiptianëve, 2016-2020³⁸

Plani parashikon masa konkrete për përmirësimin e kushteve të komunitetit rom dhe atij egjiptian. Në Planin Kombëtar të Veprimit për Integrimin e Romëve dhe Egjiptianëve, fushat dhe masat për adresimin e çështjeve që lidhen me romët dhe egjiptianët përfshijnë:

- ◆ fushën e arsimit;
- ◆ fushën e strehimit dhe integritet urban;
- ◆ fushën e shëndetësisë;
- ◆ fushën e mbrojtjes sociale;
- ◆ bashkëpunimin me pushtetin vendor;
- ◆ koordinimin, monitorimin dhe vlerësimin e politikave.

Ky plan parashikon financimin e posaçëm nga qeveria, financim nga donatorët dhe përdorim të burimeve ekzistuese. Ndër parimet e tij është vendosur ndërgjegjësimi mbi dimensionin gjinor si një nga parimet që udhëheq aktivitetet në të. Plani konstaton që gratë rome dhe egjiptiane kanë më tepër gjasa të vuajnë përjashtimin dhe diskriminimin gjinor. UNICEF-i raporton se “vitet mesatare të frekuentimit të shkollës janë 5,6 vjet për meshkujt dhe 5,3 vjet për femrat”.

Dokumenti, në mënyrë të posaçme vendos detyrimin mbi institucione për mbledhjen e të dhënave të disagreguara sipas gjinisë për çdo tregues përkatës, për të gjitha fushat e trajtuara në plan. Megjithatë, edhe pse është pozitive që gratë the vajzat evidentohen si grupe më në risk, në fakt adresimi i çështjeve të tyre, mbetet në nivel konstatimesh dhe jo veprimesh konkrete, përveç mbledhjes së statistikave.

Evidentohet gjithashtu që autoritetet kanë hartuar masa gjithëpërfshirëse në sektorin e arsimit, duke u përpjekur që të regjistrojnë më shumë fëmijë romë dhe egjiptianë në arsimin parashkollor dhe të detyrueshëm. Në krahasim me nivelin fillestar të vitit

38. Miratuar me VKM Nr. 1072 Datë 23.12.2015.

2015 të 4437 fëmijëve (1954 vajza), në vitin 2018 kjo shifër ka arritur në 13.310 fëmijë.³⁹ Për më tepër, vlen të përmendet që këto përpjekje, jo vetëm që janë kufizuar në një numër të vogël të qyteteve të zgjedhura, por mbulojnë një zonë gjeografike shumë të gjerë.⁴⁰

Plani Kombëtar i Veprimit për Personat LGBTI në Republikën e Shqipërisë⁴¹

Ky plan fokusohet në qëllime dhe objektiva që lidhen me tri fusha parësore, specifikisht:

- 1** Përmirësimi i korniza ligjore dhe institucionale;
- 2** Eliminimi i të gjitha formave të diskriminimit dhe siguria;
- 3** Përmirësimi i aksesit në shërbime, punësim, edukim, strehim dhe sporte.

Parimet që përshkojnë zbatimin e këtij plani janë parimi i barazisë dhe mosdiskriminimit, nxitja e përfshirjes sociale, përmirësimi i aksesit në shërbime, ndërgjegjësimi dhe promovimi i lidhjeve ndërsektoriale. Në këtë të fundit renditen ndër të tjera edhe arsimi, punësimi dhe shërbimet. Edhe në vizionin e planit përcaktohet që personat LGBT kanë të drejta të barabarta dhe akses të rritur në arsim, punësim dhe shërbime, ndër disa fusha të tjera.

Megjithatë, ky plan përveç parashikimeve konkrete në lidhje me personat që diskriminohen për shkak të orientimi seksual dhe identitetit gjinor, nuk përmban parashikime të posaçme për vajzat nga komuniteti LBT, duke humbur një rast të mirë për të adresuar nevojat e veçanta dhe diskriminimin e shumëfishtë që përjetojnë vajzat dhe gratë që u përkasin këtij komuniteti, por edhe vajza e gra që mund t'i përkasin disa komuniteteve të pafavorizuara njëkohësisht. Në plan, ato përmenden në kuadër të projekteve të zhvilluara nga organizata të shoqërisë civile, që kanë adresuar pikërisht dhunën ndaj grave LBT. Kështu, pas hartimit të një moduli për sigurinë në shkollë, me fokus të veçantë tek dhuna ndaj vajzave LBT, në vitin 2016, Aleanca LGBTI ka ofruar një trajnim për trajnerë për rreth 25 mësues, psikologë dhe punonjës socialë.

Gjithashtu nga monitorimi i këtij plani rezultoi se nuk është realizuar asnjë dokument i detajuar lidhur me mangësitë në legjislacionin ekzistues ose ofrimin e rekomandimeve konkrete në këtë drejtim. Nga ana tjetër, përpjekjet e institucioneve të pavarura dhe

39. Statistika më e fundit që disponojmë.

40. Raporti i ECRI-t për Shqipërinë (Cikli i gjashtë monitorues), miratuar më 7 prill 2020.
<https://rm.coe.int/report-on-albania-6th-monitoring-cycle-translation-in-albanian-/16809e8240>

41. Miratuar me VKM nr. 390, datë 25.5.2016.

organizatave të shoqërisë civile për rishikime ligjore kanë rezultuar të pasuksesshme. Pavarësisht parashikimeve të PKV-së, deri në fund të periudhës 2016-2018 nuk janë hedhur hapa konkretë lidhur me zhvillimin e të dhënave statistikore dhe formateve të regjistrimit mbi incidentet e diskriminimit në punë dhe në ofrimin e shërbimeve e të mirave ndaj personave LGBTI, si dhe mbi situatën e personave të pastrehë për arsye të orientimit seksual dhe identitetit gjinor.⁴² Ndër tri fushat parësore të identifikuara, aksesit në shërbime është dhe fusha që ka shënuar më pak përparim gjatë periudhës së monitoruar. Gjatë viteve 2016-2018 nuk është shënuar asnjë vlerësim kombëtar, rishikime të kuadrit rregullator apo të kurrikulave dhe udhëzuesve lidhur me problematikat dhe përmirësimin e aksesit në shërbimet e punësimit, strehimit, shëndetësisë, arsimit dhe sportit, apo të procedurave të kërkimit të azilit për personat LGBTI. Të gjitha konstatimet e mësipërme në lidhje me moszbatimin e planit, tregojnë se nuk janë lënë hapësira për trajtimin e çështjeve të grave dhe vajzave LBT brenda grupimit të madh LGBTI.

Plani Kombëtar i Veprimit për Personat me Aftësi të Kufizuara

PKVPAK-ja është një ndër planet më të plota dhe gjithëpërfshirëse të hartuara në Shqipëri për personat me aftësi të kufizuara. Në PKVPAK duken qartë përpjekjet e qeverisë për të vendosur qëllime strategjike për respektimin e të drejtave të personave me aftësi të kufizuara në përputhje me standardet ndërkombëtare, e në mënyrë të veçantë me KDPAK-në.

Megjithatë, pavarësisht përpjekjeve konkrete dhe vullnetit politik për zbatimin në praktikë të të drejtave të personave me aftësi të kufizuara, të certifikuar përmes këtij plani, mbetet akoma shumë për të bërë në drejtimet strategjike të parashikuara në plan. Në mënyrë të veçantë, nevojitet më tepër angazhim në drejtim të promovimit të planit si një mjet ndihmës, zbërthimit të tij, fuqizimit të bashkëpunimit dhe koordinimit më të mirë të institucioneve në nivel qendror dhe vendor. Plani i Veprimit është hartuar në përputhje me parimet e përcaktuara në ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë e personave me aftësi të kufizuara”. Ndër parimet përmendim në mënyrë të veçantë atë të mosdiskriminimit, i cili garanton që personat me aftësi të kufizuara të mos trajtohen në mënyrë të diferencuar, nisur nga dëmtimi që kanë; barazinë, përfshirë barazinë gjinore, që siguron se personat me aftësi të kufizuara të kenë mundësi të barabarta; autonominë e personave me aftësi të kufizuara dhe respektimin e pavarësisë së vendimmarrjes së personave me aftësi të kufizuara dhe qasjen në dy drejtime, për të

42. Po aty, fq. 16.

integruar në maksimum të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në legjislacionin e zakonshëm dhe për t'i kufizuar në minimum çështjet që duhen trajtuar më vete.

Qeveria pranon rëndësinë e analizimit të të dhënave administrative sipas gjinisë, aftësisë së kufizuar dhe etnisë, si tema ndërsektoriale për analizimin e varfërisë dhe mbrojtjes sociale, të punësimit dhe aftësive, arsimit, privimit material e pjesëmarrjes dhe të të drejtave të njeriut. Në përputhje me këtë qasje, është parashikuar se do të punohet për mbledhjen dhe përmirësimin e cilësisë së të dhënave në nivel qendror dhe vendor.

Në plan pranohej se statistikak ekzistuese nuk japin një klasifikim të detajuar të familjeve sipas kriterëve të ndryshme ose nuk lejojnë referimin e kryqëzuar të disa kriterëve të shpërndarjes (p.sh.: shpërndarje të detajuar sipas moshës, shpërndarje sipas gjinisë, personave me aftësi të kufizuara, tablosë sipas llojeve të familjeve, sipas qarkut/bashkisë, nivelit arsimor dhe përkatësisë etnike). Kjo vazhdon të jetë e vërtetë, pavarësisht përpjekjeve për të përmirësuar kuadrot model, dhe për të përgatitur e hartuar statistika specifike përshkruese për gjininë, minoritetet etnike dhe aftësinë e kufizuar.

Gjithashtu, ka një parashikim në plan për përditësimin e bazës së të dhënave të fëmijëve me aftësi të kufizuara sipas gjinisë, llojit të aftësisë së kufizuar, llojit të shërbimit të nevojshëm mbështetës dhe grupmoshës.

Plani jep vazhdimisht të dhëna përgjatë tekstit në lidhje me gratë. Kështu, gratë me aftësi të kufizuara përfaqësonin 2% të rasteve të raportuara të dhunës në familje në vitin 2014 dhe vetëm 1% në vitin 2013. Megjithatë, Këshilli i Evropës paralajmëron se “shkalla e dhunës dhe abuzimit ndaj personave me aftësi të kufizuara është dukshëm më e lartë në krahasim me popullsinë e përgjithshme, dhe akoma më e lartë te gratë me aftësi të kufizuara, veçanërisht te gratë me aftësi të kufizuara të rënda, tek të cilat përqindja e abuzimit e tejkalon së tepërmi atë të grave pa aftësi të kufizuara”. Disa raste nuk raportohen për shkak të shënimit të dhunës në familje, mungesës së njohurive për burimet në dispozicion dhe mbrojtjes së kufizuar, si dhe të mundësive të akomodimit për të gjitha viktimat e dhunës në familje. Gjithashtu, gratë me aftësi të kufizuara mund të ngurrojnë t'i raportojnë abuzimet nëse janë të varura nga abuzuesi, i cili i ka në kujdestari. Duke njohur rëndësinë e kësaj çështjeje, qeveria miratoi ligjin “Për masat kundër dhunës në familje” në vitin 2006, duke garantuar mbrojtje me masa ligjore dhe duke i kushtuar vëmendje të veçantë fëmijëve, të moshuarve dhe personave me aftësi të kufizuara. Qendra Kombëtare e Trajtimin të Viktimave të Dhunës në Familje funksionon që prej vitit 2011 (e aksesueshme për persona me aftësi të kufizuara). Në vitin 2014, qeveria krijoi një sistem online për regjistrimin e rasteve të reja.

Plani konstaton se prevalenca e aftësive të kufizuara lidhet ngushtë me moshën, meqenëse aftësitë e kufizuara janë më të pakta në moshat e reja (burra dhe gra), nën

3%, dhe arrin në 6% në popullsinë e grupmoshës 50-64 vjeç. Niveli rritet në vlerën 20% për burrat mbi 65 vjeç dhe 25% për gratë e së njëjtës grupmoshë.

Këshilli Kombëtar për Aftësinë e Kufizuar u ngrit si një strukturë në zbatim të ligjit “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara” dhe filloi funksionimin në prill të vitit 2015. Në këtë këshill, numri i anëtarëve që vijnë nga organizatat e PAK-ut përbëjnë 41% të anëtarëve të tij, nga të cilat 43% janë femra, duke realizuar kështu nivelin më të lartë të përfaqësimit të tyre deri tani dhe ruajtjen e balancës gjinore në përfaqësim.

Pra, plani përmban disa konstatime dhe analiza në lidhje me gjininë dhe aftësinë e kufizuar.

Ligj Nr. 96/2017 “Për mbrojtjen e pakicave kombëtare në Republikën e Shqipërisë”

Ky ligj ka për qëllim të sigurojë ushtrimin e të drejtave specifike të personave që i përkasin një pakice kombëtare, të cilat janë të nevojshme për mbrojtjen e identitetit dallues të pakicave kombëtare. Ligji ndalon çdo diskriminim ndaj cilido personi për shkak të përkatësisë së tij/ saj në një pakicë kombëtare.

Institucionet publike, qendrore dhe vendore, kanë detyrimin të miratojnë dhe zbatojnë masat e nevojshme:

- ◆ për të garantuar barazi të plotë dhe efektive në jetën ekonomike, shoqërore, politike dhe kulturore ndërmjet personave që i përkasin një pakice kombëtare dhe atyre që i përkasin shumicës;
- ◆ për të mbrojtur personat që u përkasin pakicave kombëtare nga kërcënimet, diskriminimi, armiqësia apo dhuna për shkak të identitetit të tyre të dallueshëm kulturor, etnik, gjuhësor, fetar ose tradicional;
- ◆ për të forcuar dialogun ndërkulturor;
- ◆ për të nxitur respektin e ndërsjellë, mirëkuptimin dhe bashkëpunimin ndërmjet të gjithë qytetarëve, pa dallim për sa i përket identitetit të tyre të dallueshëm kulturor, etnik, gjuhësor, fetar ose tradicional.

Përveç dispozitave të përgjithshme për mbrojtjen nga diskriminimi, ligji nuk ka parashikuar në mënyrë të posaçme çështjet e grave dhe vajzave që u përkasin pakicave, dhe në veçanti vajzave dhe grave rome dhe egjiptiane.

Ligj Nr. 124/2020 për disa shtesa dhe ndryshime në Ligjin Nr. 10221, datë 4.2.2010 “Për Mbrojtjen nga Diskriminimi”

Në bazën ligjore kombëtare, një vend thelbësor në luftën dhe mbrojtjen nga diskriminimi zë Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi, i miratuar në vitin 2010. Ligji rendit gjininë, aftësinë e kufizuar, përkatësinë etnike dhe orientimin e identitetin seksual ndër karakteristikat e mbrojtura prej tij. Deri vonë, ky ligj nuk mbulonte diskriminimin e shumëfishtë dhe atë ndërsektorial. Vlen të përmenden ndryshimet më të fundit të rëndësishme në të, të cilat adresojnë pikërisht çështjet e diskriminimit ndërsektorial dhe të shumëfishtë.

Përbën një vlerë të shtuar në legjislacionin kombëtar, për sa i takon edhe grave që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara përfshirja e përkufizimeve të formave të reja të diskriminimit, si: “diskriminimi ndërsektorial” është ajo formë diskriminimi në të cilën disa shkaqe veprojnë dhe bashkëveprojnë me njëra-tjetrën në të njëjtën kohë, në mënyrë të tillë që ato të jenë të pandashme dhe të prodhojnë forma të veçanta të diskriminimit dhe “diskriminim i shumëfishtë” është ajo formë diskriminimi që ndodh kur një person ose grup personash trajtohen në mënyrë më pak të favorshme sesa një person tjetër ose një grup tjetër personash në një situatë të njëjtë a të ngjashme, bazuar në dy ose më shumë shkaqe që veprojnë veçmas.

Vendim Nr. 733, datë 20.10.2016 “Për miratimin e Strategjisë Kombëtare për Barazinë Gjinore dhe të Planit të Veprimit 2016-2020”

Që në hyrje strategjia parashikon marrjen në konsideratë dhe trajtimin me përparësi të nevojave të grupeve të pre kshme (sidomos të grave kryefamiljare, grave të dhunuara, grave me aftësi të kufizuara, vajzave-nëna, grave rome dhe egjiptiane, grave të moshuara, grave LBT).

Po kështu, strategjia konstaton se shërbimet e strehimit mbeten ende të paaksesueshme për disa nga grupet e grave, sidomos për gratë me aftësi të kufizuara, gratë me probleme të shëndetit mendor, gratë me varësi nga substanca të ndryshme, gratë e moshuara, gratë LBT etj. Kjo, si për shkak të mungesës së përshtatshmërisë infrastrukturore, ashtu edhe për shkak të mungesës së stafit të kualifikuar për trajtimin e këtyre grupeve të grave në qendrat ekzistuese etj. Është evidentuar si domosdoshmëri edhe ngritja e strehëzave për rastet emergjente (qendrat e krizës), ku sërish duhet të mbahet në konsideratë nevoja për trajtimin e rasteve për të gjitha grupet e grave.

Ky është ndër dokumentet më gjithëpërfshirës dhe me një ndjeshmëri të lartë për grupe që mund të përjetojnë diskriminim të shumëfishtë. Kështu, përveç përfshirjes

së këtyre grupimeve në analizën e strategjisë, ka edhe masa nën disa objektiva që marrin në konsideratë gratë që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara.

Nën objektivin “Reduktimi i punës së papaguar i grave në familje duke rritur aksesin dhe cilësinë tek shërbimet sociale”, merret parasysh reduktimi me 10% i punës së papaguar të grave si pasojë e rritjes së aksesit tek shërbimet sociale, si: çerdhe, kopshte, shërbime për moshën e tretë (sidomos për gratë e moshuara), parashikohet ngritja e shërbimeve për gratë dhe fëmijët me aftësi të kufizuara, shërbime për gratë rome, egjiptiane dhe gratë nga grupet e marginalizuara.

Nën objektivin 2, parashikohet rritja në 40% e përfaqësimit të grave në proceset publike në nivel drejtues të politikëbërjes dhe në ato planifikuese në nivel vendor. Sërish, këtu theksohet përfaqësimi i grave nga grupet e marginalizuara, gratë me aftësi të kufizuara, gratë rome, gratë e moshuara.

Në strategji parashikohet realizimi i kriterëve të përmirësuar që rrisin mundësinë për të regjistruar fëmijët në kopshte dhe çerdhe kur prindi është i papunë/nëna të papuna, bazuar në një studim vlerësimi nevojash dhe për nënat me aftësi të kufizuara; marrja e masave për ofrimin e shërbimeve sociale për fëmijët me aftësi të kufizuara, për gratë e vajzat me aftësi të kufizuara, për nënat me aftësi të kufizuara, për rritjen e aksesit të grave dhe vajzave në zonat rurale në shërbimin shëndetësor parësor, me një fokus të veçantë për gratë me aftësi të kufizuara, rome dhe egjiptiane, LBT, të moshuara.

Në strategji i jepet rëndësi përmirësimit të kapaciteteve të koordinatorëve vendorë në të gjitha njësitë për një funksionim sa më efektiv, duke përfshirë dhe një modul për trajtimin e rasteve sipas specifikave të grupeve të prekshme.

Ndër aktivitetet ndërgjegjësuese përmendet në mënyrë të drejtpërdrejtë koncepti i diskriminimit të shumëfishtë. Kështu, fushatat dhe aktivitetet ndërgjegjësuese synojnë reduktimin e stereotipave gjinore dhe praktikave diskriminuese për grupe të grave që pësojnë diskriminim të shumëfishtë.

Përditësimi i të dhënave që mundësojnë analizën (gjinore) të situatës dhe propozimin e masave që adresojnë pabarazitë e grupeve të ndryshme të grave

KAPITULLI III.

Kuadri ligjor Kombëtar mbi Arsimin

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë

Në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë gjenden disa nene, të cilat sanksionojnë barazinë para ligjit në disa fusha, konkretisht Kushtetuta shprehet se: “Të gjithë janë të barabartë përpara ligjit. Askush nuk mund të diskriminohet padrejtësisht për shkaqe të tilla si gjinia, raca, feja, etnia, gjuha, bindjet politike, fetare a filozofike, gjendja ekonomike, arsimore, sociale ose përkatësia prindërore. Askush nuk mund të diskriminohet nëse nuk ekziston një përligjje e arsyeshme dhe objektive”.⁴³ Aftësia e kufizuar, apo orientimi seksual nuk janë përfshirë në këtë listë, por tashmë dihet botërisht nga një sërë vendimesh të Gjykatës Kushtetuese, si dhe nga interpretime të ekspertëve të njohur fushës, që lista është e hapur dhe përfshin edhe këto dy grupime, ndër të tjera.

Në lidhje me të drejtën për arsim, kushtetuta parashikon se “Kushdo ka të drejtën për arsimim... Arsimi i detyrueshëm, si dhe arsimi i mesëm i përgjithshëm në shkollat publike është falas”.⁴⁴ Në lidhje me të drejtën për të punuar, ajo shprehet më tej se secili ka të drejtë të fitojë mjetet e jetesës së tij me punë të ligjshme, që e ka zgjedhur ose pranuar vetë. Ai është i lirë të zgjedhë profesionin, vendin e punës, si dhe sistemin e kualifikimit të vet profesional.

Nën objektivat sociale shteti përmend në mënyrë të veçantë disa grupime, si: personat me aftësi të kufizuara, të moshuarit, fëmijët dhe të rinjtë në disa fusha si arsimi, punësimi, dhe shërbimet sociale, dhe konkretisht për këto grupime shteti synon punësimin në kushte të përshtatshme të të gjithë personave të aftë për punë, plotësimin e nevojave të shtetasve për strehim, standardin më të lartë shëndetësor, fizik e mendor, të mundshëm, arsimimin dhe kualifikimin sipas aftësive të fëmijëve dhe të të rinjve, si dhe të personave të pazënë me punë, përkujdesjen dhe ndihmën për të moshuarit, jetimët dhe invalidët, riaftësimin shëndetësor, edukimin e specializuar dhe integrimin në shoqëri të të paaftëve, si dhe përmirësimin në vazhdimësi të kushteve të tyre të jetesës.

43. Kushtetuta e RSH-së, neni 18.

44. Kushtetuta e RSH-së, neni 57.

Gjithashtu, në Kushtetutë parashikohet që kushdo, kur mbetet pa punë për shkaqe të pavarura nga vullneti i tij dhe kur nuk ka mjete të tjera jetese, ka të drejtën e ndihmës në kushtet e parashikuara me ligj.

Në lidhje me komunitetin rom dhe egjiptian, në Kushtetutë gjendet një nen i posaçëm për pakicat kombëtare, për të cilat parashikohet që ushtrojnë në barazi të plotë para ligjit të drejtat dhe liritë e tyre. Ata kanë të drejtë të shprehin lirisht, pa u ndaluar as detyruar, përkatësinë e tyre etnike, kulturore, fetare e gjuhësore.

Përmenden në mënyrë të veçantë gjithashtu fëmijët, të rinjtë, gratë shtatzëna dhe nënat e reja, të cilët kanë të drejtën e një mbrojtjeje të veçantë nga shteti. Në Kushtetutë nuk gjejmë lidhje të drejtpërdrejta të diskriminimit të shumëfishtë, pavarësisht se mbulohen të gjitha karakteristikat e mbrojtura, dhe në ndonjë vend, si për shembull: parashikimi për nënat e reja, mund të nënkuptojë një formë diskriminimi të shumëfishtë.

Në lidhje me përfshirjen e dimensionit gjinor (pa e ndërlidhur me karakteristika të tjera të mbrojtura) në Kushtetutë kërkohet që ligji për zgjedhjet të sigurojë përfaqësim gjinor.

Ligji Nr. 69/2012 “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar

Qëllimi i tij ligji është garantimi i së drejtës kushtetuese për arsimim, sipas kuadrit ligjor përkatës për funksionimin e sistemit arsimor parauniversitar.

Pikat a dhe ç e nenit 3 fokusohen në zhvillimin e trashëgimisë, diversitetit tonë kulturor dhe respektin për traditat e popujve të tjerë. Respektivisht në këto dy pika theksohet: “...të njohë, të respektojë, të mbrojë identitetin kombëtar e të zhvillojë trashëgiminë dhe në diversitetin tonë kulturor, ...të njohë dhe të respektojë traditat e popujve të tjerë...”.

Në nenin 5, pika 1, “E drejta për arsimim”, garantohet e drejta për arsimimin e të gjithë shtetasve, pa diskriminim. Konkretisht, në këtë pikë theksohet: “...Në Republikën e Shqipërisë garantohet e drejta për arsimimin e shtetasve shqiptarë, të huaj dhe personave pa shtetësi, pa u diskriminuar nga gjinia, raca, ngjyra, etnia, gjuha, orientimi seksual, bindjet politike ose fetare, gjendja, ekonomike apo sociale, moshë, vendbanimi, aftësia e kufizuar ose për arsye të tjera që përcaktohen në legjislacionin shqiptar...”.

Në lidhje me arsimimin për pakicat kombëtare parashikohet që personave, të cilët u përkasin pakicave kombëtare, u krijohen mundësi të mësojnë dhe të mësohen në gjuhën amtare, të mësojnë historinë dhe kulturën e tyre, sipas planeve dhe programeve mësimore. Për të mundësuar pjesëmarrje aktive dhe të barabartë në jetën ekonomike,

shoqërore, politike e kulturore të Republikës së Shqipërisë, nxënësve të pakicave kombëtare u krijohen kushte për mësimin e gjuhës shqipe dhe njohjen e historisë e të kulturës shqiptare. Planet e programet mësimore, si dhe raportet e përdorimit të gjuhës amtare dhe asaj zyrtare në procesin mësimor përcaktohen me akte të veçanta të ministrit përkatës.

Në nenin 6 preken parimet e përgjithshme mbi të cilat mbështetet ligji, parime që aplikohen edhe te komunitetet e marginalizuara. Në sistemin arsimor parauniversitar respektohen, mbrohen dhe promovohen të drejtat e liritë e njeriut në përgjithësi dhe të drejtat e fëmijëve në veçanti. Në institucionet arsimore zbatohet parimi i gjithëpërfshirjes së nxënësve. Nxënësve të familjeve në nevojë, nxënësve me aftësi të kufizuara dhe atyre me vështirësi në të nxënë u ofrohet përkujdesje e posaçme.

Në nenin 28 të ligjit nr. 69/2012, datë 21.06.2012 “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, i ndryshuar, theksohet se njësia bazë e qeverisjes vendore, në bashkëpunim me njësinë përkatëse arsimore vendore dhe institucionet arsimore publike është përgjegjëse për regjistrimin e nxënësve në shkollat publike të arsimit të detyrueshëm me kohë të plotë.⁴⁵ Ndërkohë, prindi ka detyrë të kujdeset që fëmija i tij të ndjekë rregullisht institucionin arsimor dhe të mësojë rregullisht.⁴⁶

Në institucionet arsimore zbatohet parimi i gjithëpërfshirjes së nxënësve. Çdo nxënësi i sigurohet e drejta për arsimim cilësor, si dhe shanse të barabarta për arsimim. Nxënësve të familjeve në nevojë, nxënësve me aftësi të kufizuara dhe atyre me vështirësi në të nxënë u ofrohet përkujdesje e posaçme, sipas përcaktimeve në këtë ligj.⁴⁷ “1. Nxënësi ka të drejtë: a) të përzgjedhë një institucion arsimor, publik ose privat; b) të ndjekë institucionin arsimor publik që është në zonën e përcaktuar nga njësia bazë përkatëse e qeverisjes vendore; c) t’i sigurohet nga institucioni shërbim arsimor cilësor, sipas interesave, nevojave dhe mundësive të tij, si dhe ndihmë e posaçme për të përballuar vështirësitë e tij të veçanta të të nxënit...”⁴⁸

Ligji përmban disa parashikime të posaçme për nxënësit me aftësi të kufizuara. Nenet 63-65 parashikojnë arsimin për fëmijët me aftësi të kufizuara, duke përfshirë epërsinë e arsimit gjithëpërfshirës në kopshte dhe shkolla. Ligji parashikon gjithashtu ndihmës-mësues për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe shërbime rehabilitimi. Ligji nuk përmban parashikime të posaçme për diskriminimin e shumëfishtë edhe pse sanksionon të

45. Ligji nr. 69/2012, “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, neni 28, pika 3.

46. Po aty, neni 62, pika 3.a.

47. Po aty, neni 6.

48. Po aty, neni 61.

drejtën për arsim të personave me aftësi të kufizuara, romë dhe egjiptianë dhe LGBTI, përfshirë dhe vajzat, pa diskriminim dhe në të njëjtën kohë, adreson në mënyrë të përgjithshme grupet në nevojë apo në vështirësi, grupe të cilave u jepet mbështetje në çdo rast, sipas ligjit. Sigurisht, që në këto grupe përfshihen, edhe pse jo në mënyrë të drejtëpërdrejtë, gratë dhe vajzat e komuniteteve të pafavorizuara.

Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar

Kurrikula e arsimit parauniversitar bazohet në realitete historike, shoqërore, gjuhësore, politike, fetare, gjeografike dhe kulturore të vendit tonë. Me anë të saj sigurohet arsimimi cilësor dhe i barabartë për çdo pjesëtar të shoqërisë, pavarësisht nga përkatësia etnike, seksi, pozita shoqërore dhe ndryshime të tjera.⁴⁹ Përmes arsimimit, të rejtat dhe të rinjtë ndërgjegjësohen se si të luftohen në mënyrë efektive: varfëria, marginalizimi, diskriminimi dhe padrejtësia.⁵⁰

Në arsimin parauniversitar nxënësit kultivojnë identitetin vetjak, kombëtar dhe përkatësinë kulturore; përvetësojnë vlera të përgjithshme kulturore dhe qytetare;⁵¹ aftësohen për jetë dhe për punë, në kontekste të ndryshme shoqërore e kulturore;⁵² ndërtojnë marrëdhënie me të tjerët, me shoqërinë dhe me kulturat e tjera; mirëkuptojnë dhe respektojnë dallimet ndërmjet njerëzve; pranon dhe respektojnë të tjerët.⁵³

Sipas konceptit të kurrikulës, shkolla u krijon nxënësve kushte që: të kuptojnë tërësisht ndërvlerësinë ndërmjet dukurive ekonomike, politike dhe kulturore të shoqërisë vendore dhe globale;⁵⁴ të vlerësojnë shumëllojshmërinë dhe të demonstrojnë tolerancë, respekt dhe qëndrim të hapur ndaj dallimeve; të demonstrojnë vlerat dhe parimet e të drejtave të njeriut në jetën e përditshme (p.sh.: respekti i dinjitetit vetjak, shmangia e paragjytimeve dhe diskriminimit të të gjitha llojeve, promovimi i barazisë gjinore).⁵⁵ Në fjalorthin e Kornizës Kurrikulare të Arsimit Parauniversitar përcaktohet se me anë të kësaj kurrikule sigurohet arsimim cilësor dhe i barabartë për çdo pjesëtar të shoqërisë, pavarësisht nga përkatësia etnike, seksi, pozita shoqërore dhe ndryshime të tjera. Në seksionin e vlerësimit, përcaktohet se vlerësimi i paanshëm nënkupton vlerësimin e

49. Korniza kurrikulare e arsimit parauniversitar të Republikës së Shqipërisë, Tiranë, 2014, f. 7; 15.

50. Po aty, f. 10.

51. Po aty, f. 11.

52. Po aty, f. 12.

53. Po aty, f. 15.

54. Po aty, f. 18.

55. Po aty, f. 20.

një rezultati të të nxënës, duke mos u ndikuar nga karakteristikat dhe rrethanat e çdo nxënësi, që përfshijnë: gjininë, etninë, gjuhën, racën, rrethanat ekonomike e shoqërore, vendndodhjen, si dhe personalitetin, talentin, aftësitë e kufizuara etj. Në lidhje me kurrikulat, disa raporte kanë theksuar nevojën për ndërhyrje me qëllim sigurimin e reflektimit të diskriminimit në realitet, në mënyrë që ai të jetë efektiv. Pavarësisht faktit që në Kornizën Kurrikulare pretendohet që kjo kurrikulë është bazuar në zhvillimet e sotme, në rastin e tre grupimeve, kjo kornizë nuk ka njohur ndryshime themelore dhe diskriminimi është trajtuar në një formë të përgjithshme dhe jo në mënyrë efektive.

Udhëzimi i MAS-it Nr. 21, datë 08.08.2014 “Për rritjen e ndjekjes së arsimit parashkollor nga fëmijët romë”

Sipas këtij udhëzimi drejtoritë arsimore dhe zyrat rajonale duhet të hartojnë plane me qëllim rritjen e ndjekjes së kopshtit nga fëmijët romë. Ato gjithashtu duhet të raportojnë pranë MAS-it progresin e realizuar në këtë drejtim. Një rëndësi e veçantë në këtë udhëzim u është dhënë rasteve kur prindërit nuk kanë certifikatën e lindjes apo atë të vaksinave. Gjithashtu DAR-i dhe ZA-ja duhet të monitorojnë kopshtet, të cilat nuk kanë të regjistruar fëmijë romë dhe punën e kopshteve ku ka fëmijë romë të regjistruar. Udhëzimi parashikon gjithashtu dhënien e përparësisë për regjistrimin e fëmijëve romë, sidomos duke pasur parasysh zonat e banimit. Me përparësi gjithashtu duhet të shihet transporti për fëmijët romë. Në këtë udhëzim nuk ka specifikime për gjininë apo karakteristika të tjera.

Udhëzimi Nr. 17, datë 09.05.2018 “Për procedurat e ndjekjes së arsimit të detyruar nga nxënësit që nuk kanë ndjekur të paktën dy klasa të arsimit bazë dhe për arsimimin me kohë të pjesshme në arsimin bazë”

Sipas këtij udhëzimi MASR-ja, MSHMS-ja, MB-ja dhe të gjitha institucionet në varësi të tyre, marrin masa për identifikimin dhe regjistrimin e fëmijëve të moshës së detyrimit shkollor. Udhëzimi përcakton që institucionet koordinojnë punën mes tyre. Ato identifikojnë fëmijët nga disa burime dhe bashkëpunojnë deri në regjistrimin e tyre.

Në këtë vendim nuk ka parashikime specifike për vajzat që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara, pra nuk përmenden në mënyrë specifike veçoritë e komuniteteve të pafavorizuara.

Vendim Nr. 682, datë 29.7.2015 “Për përdorimin e fondeve publike për transportimin e punonjësve arsimorë që punojnë dhe të nxënësve që mësojnë jashtë vendbanimit”

Vendimi përcakton që transporti i disa mësuesve dhe nxënësve është falas. Nga ky vendim përfitojnë nxënësit e arsimit parauniversitar me aftësi të kufizuara që gëzojnë statusin ligjor të invalidit, që nuk shikojnë, që nuk dëgjojnë, invalidit paraplegjik dhe invalidit tetraplegjik. Gjithashtu, transporti u sigurohet nxënësve që jetojnë në qendra banimi të krijuara me vendim të Këshillit të Ministrave për grupe të nxënësve/fëmijëve/familjeve që vijnë nga shtresa sociale në nevojë dhe që udhëtojnë mbi 2 km larg për të ndjekur mësimin në institucionet arsimore publike më të afërta (shkollat e arsimit bazë ose kopshtet publike), ku mund të përfshihen edhe fëmijë (dhe vajza) nga komuniteti rom dhe egjiptian.

Ligji për Arsimin e Lartë në Republikën e Shqipërisë

Ky ligj, ndër të tjera, ka si mision të ofrojë mundësi të barabarta për të përfituar nga arsimi i lartë dhe të mësuarit gjatë të gjithë jetës. Shteti garanton arsimimin edhe për individët që plotësojnë kriteret e pranimi në një program të ciklit të parë të studimeve, në një program të integruar të studimeve ose në një program të studimeve profesionale, por që nuk kanë mundësitë financiare për t'i përballuar ato. Arsimi u garantohet në këto programe studimi edhe individëve, të cilëve u njihet kjo e drejtë me ligje të veçanta. Ligji, përveç garantimit të mundësive të barabarta, nuk përmban parashikime të posaçme për grupet e pafavorizuara, dhe gratë e vajzat që u përkasin këtyre grupeve në veçanti.

Vendimi i Këshillit të Ministrave Nr. 40 datë 23.01.2019 “Për disa ndryshime shtesa në VKM-në dhe 269, datë 29.03.2017 të Këshillit të Ministrave për përcaktimin e kategorive të individëve që plotësojnë kriteret e pranimi në një program të ciklit të parë të studimeve, në një program të integruar të studimeve ose në një program të studimeve profesionale që përjashtohen nga tarifa vjetore e shkollimit”

Në bazë të këtij vendimi, studentët, persona me aftësi të kufizuara, të vërtetuar nga KMCAP-ja, përfitues të pagesës së aftësisë së kufizuar, studentët që i kanë të dy prindërit me aftësi të kufizuara, të vërtetuar me vendim të KMCAP-së, përfitues të pagesës së aftësisë së kufizuar dhe studentët që i kanë të dy prindërit pensionistë ose njërin prind pensionist dhe prindi tjetër nuk jeton përjashtohen nga tarifa vjetore e studimit.

Gjithashtu, sipas vendimit përfitojnë edhe studentët romë dhe ballkano-egjiptianët, të konfirmuar si të tillë nga ministria përgjegjëse për mirëqenien sociale.

Përveç këtyre grupimeve, vendimi parashikon lehtësira edhe për viktimat e trafikimit, jetimët, fëmijët e të ish-përndjekurve politikë, fëmijët e punonjësve të Policisë së Shtetit dhe të tjerë.

Vendimi përbën një masë lehtësuese për studentët me aftësi të kufizuara dhe ata romë e egjiptianë, por nuk përmban parashikime të posaçme për gratë dhe vajzat.

Strategjia e Zhvillimit të Arsimit Parauniversitar 2014-2020

Në SZHAPU theksohet domosdoshmëria e marrjes së masave të mëtejshme jo vetëm për identifikimin e të gjithë fëmijëve të moshës shkollore që nuk janë të regjistruar në sistemin arsimor, por edhe për sigurimin e të drejtës së nxënësve për t'u përfshirë në të gjitha nivelet e arsimit dhe të trajnimit, pa diskriminim mbi bazën e gjinisë, ngjyrës, origjinës etnike ose fesë, përmes rritjes së përqindjes së regjistrimit në nivelin e dytë, sidomos të fëmijëve të zonave rurale, në veçanti të vajzave.

Në strategji përcaktohet që gjithëpërfshirja realizohet sipas Ligjit 69/12 “Për Arsimin parauniversitar (neni 5) dhe Ligjit 10221 “Për mbrojtjen nga diskriminimi”. Në lidhje me përfshirjen e çështjeve të grave dhe vajzave nga komunitetet e pafavorizuara, konstatohet se braktisja e shkollës vazhdon, sidomos nga fëmijët e shtresa në nevojë dhe romëve. Këtu theksohet se fenomeni bëhet më shqetësues për vajzat rome. Në strategji pohohet se cilësia e arritjeve të nxënësve është ndikuar edhe nga siguri i të drejtës për t'u përfshirë në të gjitha nivelet e arsimit dhe të trajnimit pa diskriminim mbi bazën e gjinisë, ngjyrës, origjinës etnike ose fesë, sidomos të fëmijëve nga zonat rurale, dhe vajzave në veçanti. Gjithashtu një element i rëndësishëm i integritetit të dimensionit gjinor, me ndjeshmëri ndaj komuniteteve të pafavorizuara gjendet në mjetet e monitorimit të strategjisë, ku përparimi vlerësohet kundrejt parimeve të strategjisë për barazinë gjinore, për arsimin gjithëpërfshirës dhe arsimimin e të varfërve. Sipas strategjisë, një nga sfidat e tjera që përball cilësisë së arritjeve lidhet me gjithëpërfshirjen e fëmijëve në arsimin parashkollor dhe në klasat përgatitore, me përparësi funksionimi i klasave përgatitore si shërbim që u ofrohet fëmijëve, të cilët nuk kanë frekuentuar asnjëherë kopshtin, fëmijëve të ardhur nga emigrimi, fëmijëve me aftësi të kufizuara si dhe fëmijëve romë e egjiptianë, të cilët kanë nevojë edhe për një vit ndihmë në kopsht. Për fëmijët me aftësi të kufizuara ka veprimtari të posaçme të parashikuara për përfshirjen e tyre. Ndër to, parashikohen shërbime riaftësuese, kualifikimi i mësuesve (dhe atyre ndihmës), ekupe shumëdisiplinare, që tashmë ekzistojnë, kurrikula të

përmirësuar për promovimin e barazisë dhe diversitetin, kushte fizike të përmirësuar për fëmijët me aftësi të kufizuara. Megjithatë, në sistemin arsimor shqiptar, “shqetësim strategjik mbeten problematikat lidhur me të ardhurat dhe pabarazinë e shtresave sociale, ndarja urbane-rurale, pabarazitë gjinore dhe diskriminimi ndaj minoriteteve (si romët dhe egjiptianët e Ballkanit) dhe fëmijëve me aftësi të kufizuara, në kuptimin e drejtësisë, barazisë, cenueshmërisë dhe mosdiskriminimit”.^{56 57}

Strategjia Kombëtare e Shkencës, Teknologjisë e Inovacionit 2017-2022

Ndër vizionet e kësaj strategjie, parashikohet që ajo kontribuon në standardizimin e sistemit institucional dhe orientimin e kërkimit shkencor për të kontribuar në zhvillimin ekonomik-social, si dhe rritjen e barazisë gjinore mes kërkuesve shkencorë në universitete e qendra kërkimore. Ndër qëllimet e përcaktuara parashikohet se deri në vitin 2022 do të rritet me 30% numri i drejtuesve femra në pozicionet akademike e kërkimore, të IAL-it dhe qendrave kërkimore jashtë IAL-ve. Dhe po me 30% financimi i projekteve kombëtare të kërkim-zhvillimit që drejtohen nga kërkuese femra dhe i doktoraturave të fushave parësore të kërkimit. Në këtë strategji është integruar mjaftueshëm mirë dimensionin gjinor, por nuk ka parashikime specifike për femrat që u përkasin komuniteteve të pafavorizuara.

56. Raporti përfundimtar: Vlerësimi i Strategjisë së Arsimit Parauniversitar 2014-2020 Mbështetja e UNICEF Shqipëri për Ministrinë e Arsimit, Sportit dhe Rinisë në kryerjen e një vlerësimi të Strategjisë aktuale të Arsimit Parauniversitar 2014-2020 Përgatitur nga: Mike Wort & Dukagjin Pupovci & Ermelinda Ikononi Konsulentë, 2019.

57. Megjithëse ky konstatim është gjetur në Raportin përfundimtar: Vlerësimi i Strategjisë së Arsimit Parauniversitar 2014-2020 Mbështetja e UNICEF Shqipëri, ai në fakt i referohet një studimi të UNESCO-s të vitit 2017.

KAPITULLI IV.

Kuadri ligjor Kombëtar mbi Punësimin

Kodi i Punës

Në ushtrimin e së drejtës për punësim dhe profesion, ndalohet çdo formë diskriminimi, e parashikuar në këtë Kod dhe në legjislacionin e posaçëm për mbrojtjen nga diskriminimi. Me “diskriminim” kuptohet çdo dallim, përjashtim, kufizim ose parapëlqim, që bazohet në gjininë, racën, ngjyrën, etninë, gjuhën, identitetin gjinor, orientimin seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendjen ekonomike, arsimore ose shoqërore, shtatzëninë, përkatësinë prindërore, përgjegjësinë prindërore, moshën, gjendjen familjare ose martesore, gjendjen civile, vendbanimin, gjendjen shëndetësore, predispozicionet gjenetike, aftësinë e kufizuar, jetesën me HIV/AIDS, bashkimin ose përkatësinë në organizata sindikale, përkatësinë në një grup të veçantë, ose në çdo shkak tjetër, që ka si qëllim ose pasojë të pengojë ose të bëjë të pamundur ushtrimin e së drejtës për punësim dhe profesion, në të njëjtën mënyrë me të tjerët. Ndalimi i diskriminimit, i përcaktuar nga ky Kod, nuk zbatohet nëse nuk ekziston një përligjje e arsyeshme dhe objektive.

Ligji 15/2019 “Për nxitjen e punësimit”

Ligji ka për qëllim rritjen e punësimit të forcave të punës, nëpërmjet ofrimit të shërbimeve dhe programeve publike të punësimit, të vetëpunësimit dhe të kualifikimit profesional.

Në ligj janë identifikuar grupet e veçanta si: punëkërkuar të pafavorizuar në tregun e punës, ndër disa grupime të tjera, personat me aftësi të kufizuar, persona nga komuniteti rom dhe egjiptian, viktimat e trafikimit/viktimat e mundshme të trafikimit, viktimat e dhunës me bazë gjinore dhe viktimat e dhunës në familje, nënat nën moshën 18 vjeç, kryefamiljarë të vetëm, me fëmijë në ngarkim, prindërit e fëmijëve me aftësi të kufizuar, persona me moshë mbi 55 vjeç, persona nga familje që përfitojnë nga programet e mbështetjes me të ardhura.

Në grupimet e favorizuara sipas ligjit vihet re një prirje për të përfshirë edhe grupime që rrezikohen nga diskriminimi i shumëfishtë, për shkak të mundësisë së lartë të përkatësisë në dy ose më shumë grupime, si për shembull: nënat e reja nën 18 vjeç ku alternohet

mosha dhe gjinia, por njëkohësisht edhe përkatësia në komunitetin rom dhe egjiptian, duke njohur fenomenin e martesave në moshë të re; kryefamiljarët me fëmijë në ngarkim, të cilat janë gra kryesisht; persona që përfitojnë nga programet e mbështetjes, të cilët sërish mund t'i përkasin komunitetit rom e egjiptian; viktimat e dhunës në familje, të cilat kryesisht janë gra, por edhe të cilat mund t'i përkasin komuniteteve të pafavorizuara. Gratë dhe vajzat LBT nuk janë përfshirë në mënyrë të drejtpërdrejtë në këtë ligj, edhe pse mund të jenë në disa grupime të njohura në ligj njëkohësisht.

Programet e nxitjes së punësimit përfshijnë angazhimin e punëkërkuesve të papunë në programe të ndryshme punësimi, punësh publike, vetëpunësimi, praktikash profesionale apo trajnimi, për të cilat parashikohet subvencionim në përqindje të caktuar i kostove për:

- ◆ sigurimet e detyrueshme shëndetësore dhe shoqërore;
- ◆ pagat;
- ◆ formimin profesional;
- ◆ formimin nëpërmjet punës;
- ◆ vetëpunësimin;
- ◆ pajisjen e vendit të punës dhe përshtatjen e arsyeshme.

Nga MFE-ja raportohet që në tetëmuorin e vitit 2020 në Zyrat e Punësimit 8072 ose 9% e totalit të punëkërkuesve të papunë (88,468) janë nga komuniteti rom dhe egjiptian. Ata janë të regjistruar kryesisht në zyrat e punësimit të qarqeve në Tiranë, Elbasan, Korçë, Fier dhe Berat.

Vështirësitë e identifikuar për komunitetin rom, veçanërisht për integrimin në tregun e punës, janë mosha, arsimimi mungesa e një profesioni.

Në ligjin “Për nxitjen e punësimit” janë parashikuar në përmbajtjen e tij disa dispozita, të cilat trajtojnë çështjen e personave me aftësi të kufizuar me qëllim përshtatjen e programeve dhe shërbimeve, nxitjen përmes një trajtimi parësor në punësim, duke përfshirë aftësimin dhe rehabilitimin për punë që përkufizohen si shërbime mbështetëse dhe asistencë për vlerësimin e aftësisë për punë të personit me aftësi të kufizuara.

Ligji gjithashtu parashikon që informacioni ofrohet në formë dhe formate që janë të arritshme e të kuptueshme për punëkërkuesit persona me aftësi të kufizuara, përfshirë personat që nuk dëgjojnë dhe invalidët e punës të vlerësuar pjesërisht të aftë për punë nga komisionet përkatëse dhe që procesi i ndërmjetësimit shoqërohet me vlerësim të detajuar.

Për formimin profesional parashikohet që parimet, mënyrat e veprimit dhe metodat e përgatitjes profesionale, të zbatuara, përgjithësisht, në programet e formimit profesional të personave jo me aftësi të kufizuara, zbatohen edhe në rastin e personave persona me aftësi të kufizuara, përfshirë personat që nuk dëgjojnë dhe invalidët e punës të vlerësuar pjesërisht të aftë për punë nga komisionet përkatëse. Për këtë grup, zbatohen elementet e përshtatjes së arsyeshme, për sa i përket programeve të veçanta të trajnimit, kurrikulës së përshtatur në përputhje me shkallën dhe llojin e aftësisë së kufizuar, trajnerëve/mësuesve të përgatitur për të ofruar trajnim të posaçëm për këtë kategori.

Ligji përmban detyrimin për respektimin e kuotave për punësimin e personave me aftësi të kufizuar. Konkretisht, çdo punëdhënës duhet të punësojë një person me aftësi të kufizuara për 25 punonjësit e parë të ndërmarrjes; dhe nga një person shtesë për çdo 50 punonjës të tjerë të ndërmarrjes. Ligji parashikon edhe penalizime të punëdhënësit në rast të mospunësimit të numrit të përcaktuar të personave. Ai detyrohet të derdhë një kontribut për llogari të Fondit Social të Punësimit (që krijohet me këtë ligj), në masën 100 për qind të pagës minimale në shkallë vendi, për çdo muaj, për çdo person që ai duhet të kishte punësuar. Kjo përbën kundërvajtje administrative dhe dënohet me gjobë nga inspektorati shtetëror që mbulon fushën e punës, sipas përcaktimeve të bëra nga legjislacioni në fuqi për inspektimin e punës.

Sikurse u përmend, ligji krijon Fondin Social të Punësimit, i cili financiarisht mbështetet në kontributet e derdhura në llogari të Fondit, nga punëdhënësit që nuk respektojnë kuotat e punësimit për personat me aftësi të kufizuara dhe të ardhura të tjera. Fondet që vijnë si kontribute nga mosplotësimi i kuotave përdoren për programe që synojnë punësimin, vetëpunësimin, rehabilitimin për punë, aftësimin dhe riaftësimin profesional, orientimin dhe këshillimin për punësim, shërbimet mbështetëse, rikonstruksionin dhe përshtatjen e vendit të punës, programet e riintegrit social, mbështetje për nxitjen e punësimit të familjarëve të personave me aftësi të kufizuara. Këto të ardhura nuk mund të përdoren për qëllime të tjera, përveç atyre të parashikuara.

Në lidhje me gratë dhe vajzat nga komunitetet e pafavorizuara, ligji sikurse përmendet më lart, ka disa parashikime, jo të drejtpërdrejta por që gjithsesi prekin disa aspekte të diskriminimit të shumëfishtë. Megjithëse ka disa parashikime për komunitetin e personave me aftësi të kufizuara dhe atë rom e egjiptian, ligji nuk i referohet në mënyrë të drejtpërdrejtë grave dhe vajzave të këtyre komuniteteve. Megjithatë nga MFE-ja raportohet se elementi gjinor mbahet në vëmendje gjatë praktikave të zbatimit të legjislacionit për nxitjen e punësimit. Ndërkohë, komuniteti i vajzave dhe grave LBT mbetet i përjashtuar nga ligji, edhe pse ato janë potencialisht përfituese nëse janë gjithashtu pjesë e grupimeve të favorizuara në ligj dhe përmes zbatimit të parimit të mosdiskriminimit për shkak të orientimit dhe identitetit seksual.

Vendimi i Këshillit të Ministrave Numër 17/2020 “Për procedurat, kriteret dhe rregullat për zbatimin e programeve të nxitjes së punësimit nëpërmjet punësimit, formimit në punë dhe praktikave profesionale”

Ky vendim përcakton procedurat, kriteret dhe rregullat për zbatimin e programeve të mëposhtme të nxitjes së punësimit:

- ◆ programi i punësimit;
- ◆ formimi nëpërmjet punës;
- ◆ praktikat profesionale.

Programet si më sipër, zbatohen në përputhje me nevojat individuale të punëkërkuarit për t'u integruar në tregun e punës dhe në planin individual të integruar për punësimin e tij.

Punëkërkuarit me të drejtë përfitimi janë të gjithë punëkërkuarit e papunë të regjistruar dhe aktivë, për jo më pak se 3 (tre) muaj në zyrën e punës, pasi të kenë marrë shërbimet e nevojshme të punësimit të përcaktuara në legjislacionin në fuqi nga specialisti përkatës i punësimit.

Programi i punësimit

Ky vendim është i vlefshëm për personat me aftësi të kufizuara, anëtarët e komunitetit rom dhe egjiptian, viktimat e trafikimit, të dhunës me bazë gjinore dhe viktimat e dhunës në familje si, të rinjtë nën 29 vjeç dhe të tjerë.

- ◆ Programi i punësimit është një program njëvjeçar punësimi, në të cilin profili dhe nevojat e punëkërkuarit përshtaten me vendin e lirë nga punëdhënësi.
- ◆ Paga përcaktohet në kontratën e punës, në përputhje me pozicionin përkatës dhe nivelin e pagave në treg.

Punëkërkuarit e papunë me të drejtë përfitimi nga ky program ndër kategori të tjera, janë edhe personat me aftësi të kufizuara.

Programi subvencionon kostot e mëposhtme:

- ◆ kontributet e detyrueshme shoqërore dhe shëndetësore (pjesë e kontributit të punëdhënësit), të llogaritura në bazë të pagës minimale në shkallë vendi, të ofruara gjatë gjithë kohëzgjatjes së punësimit dhe të kompensuara çdo muaj;
- ◆ financimin e pagës në shumën 100 (njëqind) % të pagës minimale në shkallë vendi, të përcaktuar sipas legjislacionit në fuqi për 12 (dymbëdhjetë) muaj për

pjesëmarrësit, persona me aftësi të kufizuar, të kompensuara çdo muaj, për 4 (katër) muaj, për të gjithë pjesëmarrësit në program, të kompensuara në muajin e pestë dhe të gjashtë të kontratës dhe në muajt e njëmbëdhjetë dhe të dymbëdhjetë të kontratës, për 6 (gjashtë) muaj, për pjesëmarrësit, të cilët janë viktimat të trafikimit, të dhunës në familje apo viktimat të dhunës me baza gjinore, romë dhe egjiptianë, të kompensuara në muajin e katërt, të pestë, të gjashtë, të shtatë, të njëmbëdhjetë dhe të dymbëdhjetë të kontratës.

Programi i formimit nëpërmjet punës

Programi i formimit nëpërmjet punës ka si qëllim trajnimin në punë të punëkërkuësve, sipas nevojave të profilit të punës së kërkuar nga punëkërkuësit dhe të përshtatur me nevojat e punëdhënësit. Programi zgjat për një periudhë katërmujore për të gjitha profesionet.

Përfitues të këtij programi janë punëkërkuësit e papunë dhe të pakualifikuar në profesionin e interesuar. Programi subvencionon kostot e mëposhtme:

- ◆ kontributet e detyrueshme shoqërore dhe shëndetësore (pjesën e kontributeve të punëdhënësit), të llogaritura në bazë të pagës minimale në shkallë vendi, të ofruara gjatë gjithë kohëzgjatjes së formimit, të kompensuara çdo muaj;
- ◆ financimin e pagës në shumën 100 (njëqind) % të pagës minimale në shkallë vendi të përcaktuar sipas legjislacionit në fuqi, të kompensuara çdo muaj;

Konkretisht përfitojnë: për 4 (katër) muaj, të gjithë pjesëmarrësit në program, të kompensuara në muajin e pestë dhe të gjashtë të kontratës, dhe në muajt e njëmbëdhjetë dhe të dymbëdhjetë të kontratës, për 6 (gjashtë) muaj; pjesëmarrësit, të cilët janë viktimat të trafikimit, të dhunës në familje apo viktimat të dhunës me baza gjinore, romë dhe egjiptianë, të kompensuara në muajin e katërt, të pestë, të gjashtë, të shtatë, të njëmbëdhjetë dhe të dymbëdhjetë të kontratës dhe për 12 (dymbëdhjetë) muaj për pjesëmarrësit, persona me aftësi të kufizuar, të kompensuara çdo muaj.

- ◆ kontributet e detyrueshme shoqërore dhe shëndetësore (pjesën e kontributeve të punëdhënësit) për tetë muajt e ardhshëm, të llogaritura në bazë të pagës minimale në shkallë vendi, në rastet kur, pas përfundimit të formimit nëpërmjet punës, punëdhënësi lidh kontratë punësimi të paktën tetëmuajore me punëmarrësin pas përfundimit të programit;
- ◆ pagesën për mentorin në vlerën 2 000 (dymijë) lekë për çdo përfitues, pjesëmarrës të angazhuar nga ky punëdhënësi.

Programi i praktikave profesionale

Programi i praktikave profesionale ka si qëllim të garantojë tranzicion të shpejtë në tregun e punës, në të njëjtën fushë ose në një fushë të ngjashme me atë, në të cilën ka studiuar i diplomuari, për një kohëzgjatje 6-mujore.

Përfitues të këtij programi janë të gjithë punëkërkuarit e papunë, të cilët janë të sapodiplomuar, deri në 24 (njëzet e katër) muajt e fundit pas diplomimit, të cilët janë regjistruar si punëkërkuar të papunë.

Programi subvencionon kostot e mëposhtme:

- ◆ kontributet për sigurimin nga aksidentet në punë;
- ◆ financim të pagës në shumën 50 (pesëdhjetë) % të pagës minimale në shkallë vendi, të përcaktuar sipas legjislacionit në fuqi, të kompensuara çdo muaj.

Subvencione shtesë

Përveç subvencionimit të kostove të mbuluara nga këto programe, të përmendura më sipër, për përfituesit jetimë, prindër të vetëm me fëmijë nën 6 (gjashtë) vjeç, prindërit e fëmijëve me aftësi të kufizuara, viktimat dhe viktimat e mundshme të trafikimit, viktimat e dhunës në familje ose të dhunës me bazë gjinore, përfitues të ndihmës ekonomike mbulohen edhe shpenzime të tjera, si më poshtë vijon:

- ◆ Bonuse për shpenzimet e transportit mbulohen për të gjitha kategoritë e mësipërme, të cilat kanë vendbanimin mbi 2 (dy) km nga vendi i punës, në vlerën prej 1 600 (një mijë e gjashtëqind) lekësh në muaj.
- ◆ Për prindërit e vetëm me një fëmijë nën 6 (gjashtë) vjeç jepet një bonus në vlerën prej 3 000 (tre mijë) lekësh në muaj për ndjekjen e kopshteve dhe të çerdheve për fëmijët në ngarkim.
- ◆ Shuma deri në 200 000 (dyqind mijë) lekë për përshtatjen e arsyeshme të vendit të punës për personat me aftësi të kufizuar për punëdhënësit.

Vendimi përmban parashikimet për grupimet e parashikuara në Ligjin për Nxjitjen e Punësimit, të sqaruara më lart. Ai nuk përmban parashikimet për gratë dhe vajzat e komuniteteve të pafavorizuara, duke qenë se është miratuar në zbatim të këtij ligji.

Vendim i Këshillit të Ministrave Numër 348/2020 “Për procedurat, kriteret dhe rregullat për zbatimin e programit të nxitjes nëpërmjet vetëpunësimit”

Ky vendim është i vlefshëm për çdo punëkërkuar të papunë të regjistruar në strukturën vendore të punësimit.

Projektvendimi synon të mbështesë punëkërkuarët e papunë, kryesisht të rinj, të cilët kanë ide të mira biznesi, por kanë vështirësi për hartimin e një plani biznesi apo fillimin e një produkti apo shërbimi.

Qëllimi i programit të vetëpunësimit është të motivojë punëkërkuarët e papunë dhe t'i ndihmojë ata në çdo hap të iniciativës së tyre, duke mundësuar trajnime mbi vetëpunësimin, këshillime të vazhdueshme, dhe mbështetje financiare.

Programi subvencionon për të gjithë të përzgjedhurit si përfitues grantin për ngritjen e biznesit deri në masën 500 000 (pesëqind mijë) lekë.

Në këtë vendim nuk ka parashikime të posaçme për nxitjen e grave dhe vajzave në veçanti, nga komunitetet e pafavorizuara.

Vendim i Këshillit të Ministrave Nr. 535/2020 “Për procedurat, kriteret dhe rregullat për zbatimin e programit të punëve publike në komunitet”

Programi i punëve publike në komunitet është një program 12-mujor, i cili ka si qëllim përfshirjen në tregun e punës të punëkërkuarëve të papunë afatgjatë nëpërmjet ofritit të mundësive të trajnimit dhe të punësimit me kohë të pjesshme në aktivitete me fokus shërbimet në dobi të komunitetit.

Fushat e veprimtarisë së programit të punëve publike në komunitet përfshijnë:

- ◆ shërbimet e kujdesit për fëmijët;
- ◆ shërbime të kujdesit shëndetësor dhe social;
- ◆ shërbime të rehabilitimit të ish-përdoruesve të substancave narkotike;
- ◆ punime dhe shërbime për komunitetin dhe mjedisin;
- ◆ shërbime këshillimi dhe informacioni;
- ◆ shërbime rinore;
- ◆ sport;
- ◆ art, turizëm dhe kulturë.

Punëkërkesit e papunë pjesëmarrës në këtë program angazhohen 20 orë në javë gjatë 5 (pesë) ditëve të javës.

Punëkërkesit me të drejtë përfitimi janë të gjithë punëkërkesit e papunë të regjistruar dhe aktivë, për jo më pak se 12 muaj në zyrën e punës, të moshës mbi 25 vjeç, pasi të kenë marrë shërbimet e nevojshme të punësimit. Punëdhënësi përfitues, përfiton një grant për të financuar shpenzimet. Për punëkërkesit e papunë pjesëmarrës në program financimet janë, si më poshtë vijon:

- ◆ Financim i pagës në shumën 50% të pagës minimale në shkallë vendi të përcaktuar sipas legjislacionit në fuqi.
- ◆ Kontributet e detyrueshme shoqërore dhe shëndetësore (pjesën e kontributeve të punëdhënësit), të llogaritura në bazë të pagës minimale në shkallë vendi, të ofruara gjatë gjithë kohëzgjatjes së programit.
- ◆ Kupon për trajnim të punëkërkesve të papunë pjesëmarrës në program deri në 20 000 (njëzet mijë) lekë, në rastet kur trajnimet e miratuara nuk ofrohen nga ofruesit publikë të arsimit dhe formimit profesional.
- ◆ Për përfituesit jetimë që përfitojnë nga ky status edhe pasi kanë kaluar moshën 25 vjeç, sipas legjislacionit në fuqi, prindër të vetëm me fëmijë nën 6 vjeç, prindërit e fëmijëve me aftësi të kufizuara, viktimat dhe viktimat e mundshme të trafikimit, viktimat e dhunës në familje ose të dhunës me bazë gjinore, përfitues të ndihmës ekonomike, romë dhe egjiptianë mbulohen edhe shpenzime të tjera, si më poshtë vijon:
 - shpenzimet e transportit mbulohen për të gjitha kategoritë e mësipërme, që e kanë vendbanimin mbi 2 km nga vendi i punës, me bonus në vlerën prej 1 600 (një mijë e gjashtëqind) lekësh në muaj;
 - për prindërit e vetëm me fëmijë nën gjashtë vjeç jepet bonus në vlerën prej 3 000 (tre mijë) lekësh në muaj, për ndjekjen e kopshteve dhe të çerdheve për çdo fëmijë në ngarkim;
 - financim deri në shumën 100 000 (njëqind mijë) lekë për një person, por jo më shumë se 200 000 (dyqind mijë) lekë, nëse punëson më shumë se dy persona, për përshtatjen e arsyeshme të vendit të punës për personat me aftësi të kufizuara.

Në këtë vendim janë përfshirë disa kategori të përcaktuara në ligjin për Nxitjen e Punësimit, si personat me aftësi të kufizuara, romë dhe egjiptianë dhe disa kategori të tjera, megjithatë, nuk përmenden gratë dhe vajzat nga komunitetet e pafavorizuara.

Ligj Nr. 15/2017 “Për arsimin dhe formimin profesional (AFP) në Republikën e Shqipërisë

Ligji ka për qëllim, ndër të tjera, të krijojë dhe të zhvillojë një sistem të njësuar të AFP-së që t’u përgjigjet ndryshimeve social-ekonomike dhe teknologjike, në përputhje të plotë me nevojat e tregut të punës, vendas e botëror, dhe të garantojë mundësi të barabarta për të gjithë individët që duan të ndjekin studimet në AFP.

Përveç dispozitave të përgjithshme që garantojnë mosdiskriminimin (ndër të tjera edhe personave me aftësi të kufizuara, romëve dhe egjiptianëve, si edhe komunitetit LGBT+), parimet e gjithëpërfshirjes, pjesëmarrjes dhe diversitetit mbi bazën e të cilave operon sistemi i AFP-së themelore, nuk gjenden parashikime të posaçme për gratë dhe vajzat e komuniteteve të sipërpërmendura.

Strategjia Kombëtare për Punësim dhe Aftësim dhe Plan i Veprimit 2019-2020⁵⁸

Në strategji vlerësohet që pabarazia gjinore mbetet problematike, ku shkalla e punësimit e meshkujve është rreth 14 për qind më e lartë se ajo e femrave, potencialisht një reflektim i normave kulturore në lidhje me strukturën familjare dhe alternativat e kufizuara për kujdesin për fëmijët dhe të moshuarit. Njëkohësisht, shkalla e pjesëmarrjes së të rinjve (15-29) është më e ulët se sa për pjesën tjetër të popullsisë (50.1 për qind, me hendekun gjinor mbi 16 për qind). Përtej përmirësimeve të ndjeshme, Shqipëria ende përballet me sfida të rëndësishme për sa i përket garantimit të punësimit të sigurt dhe produktiv për të gjithë në moshë pune, nxitjen e krijimit të vendeve të punës me produktivitet më të lartë dhe sigurimin e integritetit në tregun e punës të grupeve të prekshme, sidomos të të varfërve, grave, të rinjve dhe grupeve të tjera të pafavorizuara. Për shkak të strukturave specifike ekonomike dhe të punësimit në vend dhe kërkesës së ulët për punë, shumë të diplomuar të arsimit të lartë nuk mund të gjejnë punë që përputhen me kualifikimet e tyre. Kjo rezulton në nivele relativisht më të larta të papunësisë midis të diplomuarve të arsimit të lartë, veçanërisht femrave. Plan i ka në qendër të tij rritjen e mundësive për punë të denjë, nëpërmjet politikave efikase të tregut të punës, ofrimin e arsimit dhe formimit profesional cilësor për të rinjtë dhe të rriturit, nxitjen e përfshirjes dhe kohezionit social, si dhe fuqizimin e tregut të punës dhe të sistemit të kualifikimeve.

Nën objektivin e mundësive për punë të denjë nëpërmjet politikave të frytshme në tregun e punës është parashikuar që kuadri ligjor dhe rregullator për zbatimin e masave

58. Miratuar me VKM Nr. 659/2019: <https://qbz.gov.al/eli/fz/2019/144/c5038c34-622d-4cbc-a597-40e2dadf4eef;q=Strategjia%20Komb%C3%ABtare%20p%C3%ABr%20Pun%C3%ABsim%20dhe%20Aft%C3%ABsi%202019%20E2%80%93%202022>

aktive të tregut të punës do të jetë i rishikuar në bazë të ligjit nr.15/2019, “Për nxitjen e punësimit”, për të mbështetur ofrimin e masave të përmirësuara, të diversifikuara dhe të përshtatura për rajone të veçanta, mbi baza gjinore dhe grupe sociale, dhe që programet e nxitjes do të jenë të zbatuara në të gjithë vendin, në mënyrë efikase, duke siguruar barazi gjinore, përfshirë kontraktimin. Nën objektivin e ofrimit të arsimit dhe formimit profesional qasja të mundësitë e të nxënit cilësor gjatë gjithë jetës do të zgjerohet me qëllim lehtësimin e pjesëmarrjes së individëve të të gjitha moshave, duke përfshirë edhe ata me nevojë të veçanta dhe grupet në nevojë të pafavorizuara.

Gjithashtu, nën këtë objektiv ka parashikime të posaçme për evente për të arritur të gratë dhe vajzat në zonat urbane dhe rurale dhe parashikime për përfshirjen e vajzave në kurse jotradicionale, veçanërisht në sektorë që kanë shumë potencial dhe produktivitet, të promovuar publikisht.

Nën objektivin e nxitjes e përfshirjes sociale dhe kohezionit territorial, trajtimi i hendeqeve ekzistuese në arsim dhe punësim do të ketë ndikim pozitiv për pakësimin e përjashtimit social të grupeve në nevojë të popullsisë (individët me nivel të ulët aftësish, të papunët afatgjatë, femrat që kontribuojnë në familje, të rinjtë që jetojnë në zonat urbane dhe rurale). Megjithatë, çështjet e barazisë kërkojnë kryerjen e ndërhyrjeve të posaçme për trajtimin e nevojave të individëve të rrezikuar nga varfëria dhe përjashtimi social nëpërmjet mundësive më të mira për të pasur arsim, punësim dhe shërbime sociale, si edhe zgjerimin e mundësive për punësim dhe të ardhura.

Zgjerimi i mbulimit, përfshirjes dhe efektivitetit të shërbimeve të punësimit dhe arsimit dhe formimit profesional për të rinjtë dhe të rriturit, përfshirë dhe popullsinë e rrezikuar për përjashtim, është një nga fokuset, dhe kjo nënkupton: segregimin e të dhënave të punëkërkuarve të papunë; rritjen e aksesit për shërbime, programe punësimi dhe të AFP-së për grupet e veçanta; rishikimin dhe hartimin e masave të reja të nxitjes së punësimit; zgjerimin e gamës dhe fushëveprimit të programeve të ofruara dhe nxitjen e grupeve veçanta duke përfshirë modelet/procedurat e konsoliduara në nivel rajonal e lokal.

Në bazë të këtij objektiivi parashikohet ndërtimi i një skeme riintegruese në tregun e punës të përfituesve të skemës së ndihmës ekonomike. Shërbimet e punësimit janë të harmonizuara me Shërbimin Social Shtetëror, për të adresuar nevojat e individëve, që përballen me disavantazhe të shumta, për të rritur ndërveprimin midis politikave pasive dhe aktive, për të identifikuar e minimizuar faktorët dekurajues për hyrjen në tregun e punës dhe për të realizuar daljen nga skema e ndihmës ekonomike.

Nën objektivin e fuqizimit të qeverisjes së tregut të punës dhe sistemit të kualifikimeve, parashikohet përmirësimi i instrumenteve për monitorimin e grupeve të veçanta.

KAPITULLI V.

Kuadri ligjor Kombëtar mbi Shërbimet Sociale

Ligj Nr.9669, datë 18.12.2006 “Për masa ndaj dhunës në marrëdhëniet familjare”

Ligji parashikon mbrojtjen me masa ligjore dhe me masa të tjera të nevojshme të pjesëtarëve të familjes, të cilët janë viktimë të dhunës në familje, duke i kushtuar vëmendje të veçantë fëmijëve, të moshuarve dhe personave me aftësi të kufizuar, si dhe të çdo individi, subjekt i këtij ligji, sipas nenit 3, të tij, që paraqet nevoja të veçanta mbrojtjeje. Ligji merr parasysh në mënyrë specifike situatat kur kujdestari dhe personi që ndodhet në kujdesin e tij gjatë kohës që vazhdon kujdestaria, sipas përcaktimeve të kujdestarisë mbi të miturit dhe kujdestarisë për personat me aftësi të kufizuar për personat që u është hequr ose kufizuar zotësia për të vepruar sipas dispozitave të Kodit të Familjes”.

Gjithashtu mbështetja në ngritjen e strukturave ndihmëse, në bashkëpunim me mekanizmin e referimit realizohet në përputhje edhe me parimin e “përshtatjes së arsyeshme”, që shërben për një mbështetje e plotësim të të gjitha nevojave për viktimat e dhunës në familje, përfshirë këtu asistencë financiare, si dhe shërbime mjekësore e sociale, sipas legjislationit në fuqi. Gjithashtu ligji parashikon edhe përkthimin në gjuhën e shenjave për personat që nuk flasin dhe nuk dëgjojnë gjatë ndërveprimeve në situata dhune me organet e drejtësisë. Ndërkohë që ligji përcakton që ai ofron garanci për çdo individ, subjekt i këtij ligji, që paraqet nevoja të veçanta mbrojtjeje, nuk përmend në mënyrë specifike gratë dhe vajzat nga grupimet e pafavorizuara, rome dhe egjiptiane, dhe LBT. Edhe pse gjenden disa rregullime të posaçme për gratë me aftësi të kufizuara, duhet theksuar se disa parashikime specifike për tri komunitetet gjenden në urdhrat, vendimet dhe protokollet që rregullojnë në detaje rastet e dhunës në familje.

Urdhër Nr. 100, datë 21.2.2020 “Për procedurat standarde të veprimit (PSV) për trajtimin e rasteve të dhunës në familje dhe dhunës me bazë gjinore nga punonjëset/ punonjësit e shërbimeve të kujdesit shoqëror, në kuadër të bashkëpunimit si anëtarë të mekanizmave të koordinuar të referimit (MKR)”

Shërbimet e ofruara duhet të shfaqin një qasje që njeh dinamikat gjinore, efektet dhe pasojat e dhunës ndaj grave. Shërbimet e kujdesit shoqëror duhet të marrin parasysh

nevojat e grupeve specifike të grave, të rejave dhe vajzave, duke përfshirë edhe ato që u përkasin grupeve të marginalizuara (rome, egjiptiane, LGBTI, emigrantët, persona me aftësi të kufizuara, të moshuarit etj.). Punonjëset dhe punonjësit e shërbimeve të kujdesit shoqëror duhet të respektojnë diversitetin e viktimave dhe të sillen në mënyrë jodiskriminuese ndaj tyre. Kjo nënkupton që të gjitha gratë, të rejtat dhe vajzat viktimë, sikurse dhe të gjithë individët e tjerë të dhunuar në familje, kanë të drejta të barabarta dhe të plota në përdorimin e shërbimeve të kujdesit shoqëror, si dhe në marrjen e mbështetjes së të njëjtës cilësi.

Përshtatja sipas moshës dhe ndjeshmëria ndaj kulturës. Shërbimet thelbësore, të përshtatura sipas moshës dhe të ndjeshme ndaj kulturës, duhet t'u përgjigjen rrethanave individuale dhe përvojave jetësore të grave dhe vajzave, sikurse dhe të të gjithë individëve të tjerë të dhunuar në familje, duke marrë parasysh moshën e tyre, identitetin, kulturën, orientimin seksual, identitetin gjinor, etninë dhe preferencat gjuhësore. Shërbimet thelbësore duhet t'u përgjigjen në mënyrën e duhur edhe grave dhe vajzave që përballen me forma të ndryshme të diskriminimit të shumëfishtë – jo vetëm sepse janë gra, por edhe për shkak të racës, etnisë, kastës, orientimit seksual, fesë, aftësisë së kufizuar, gjendjes civile, punësimit ose karakteristikave të tjera të tyre, apo sepse kanë qenë viktimë të dhunës.

Duhet të sigurohet që informacioni të ofrohet në forma të ndryshme, në mënyrë që ai të jetë i përshtatshëm edhe për: viktimat që vuajnë nga diskriminimi i shumëfishtë, viktimat me aftësi të kufizuara, fëmijët. Duhet të sigurohet shpërndarja e gjerë e informacionit kulturalisht të ndjeshëm përmes mjeteve të ndryshme dhe të përshtatshme (në gjuhë të thjeshtë dhe të kuptueshme, në gjuhë të huaja, përfshirë gjuhën romisht, në alfabetin Braille, të mund të interpretohen me gjuhën e shenjave etj.), në shumë mjedise dhe në ambiente të ndryshme, në të gjithë rajonin/vendin. Duhet të sigurohet që strehimi të mund të përdoret nga gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara, si dhe nga gratë dhe vajzat nga zonat rurale, rome dhe egjiptiane, nga komuniteti LGBTI. Përdorimi i të njëjtës gjuhë me viktimën vlen edhe në rast të trajtimit të viktimave nga komuniteti rom.

Duhet gjithashtu të mbahen në vëmendje nevojat e grupeve të ndryshme të popullatës (p.sh.: të personave me aftësi të kufizuara fizike apo mendore, të minoriteteve etnike, të personave nga komuniteti LGBTI etj.) dhe të bëhen përpjekje për t'i adresuar ato, të përdoret tenjëta gjuhë si ajo e viktimës, nëse viktimë flet një gjuhë tjetër ndryshe nga ajo e punonjëseve dhe punonjësve të shërbimeve të kujdesit shoqëror, të kërkohet ndihmë nga një ofrues tjetër shërbimi që flet të njëjtën gjuhë me viktimën/të mbijetuarën, ose një përkthyes apo përkthyes ta ndihmojë atë, apo

i një specialisteje apo specialisti të gjuhës së shenjave në rast të personave me aftësi të kufizuara në dëgjim. Përdorimi i të njëjtës gjuhë me viktimën vlen edhe në rast të trajtimit të viktimave nga komuniteti rom. Të mos e paragjykohet sjellja e viktimës mbi bazën e moshës, vendbanimit, etnisë, besimit fetar, aftësive të kufizuara, orientimit seksual, statusit socio-ekonomik. Shërbimet duhet të ofrohen sa më gjerësisht të jetë e mundur, duke marrë në konsideratë edhe nevojat gjuhësore të përdorues/eve të tyre (përfshirë këtu edhe nevojat e personave me aftësi të kufizuara në dëgjim apo shikim, pra përdorimi i gjuhës së shenjave apo i alfabetit Braille);

Në lidhje me zbatimin e parimit të mosdiskriminimit, parashikohet që të gjitha viktimat e DHF/DHBGJ-së, duhet të trajtohen në mënyrë të barabartë dhe të kenë të njëjtat të drejta për përfitimin e të gjitha shërbimeve të kujdesit shoqëror që mund të ofrohen nga punonjëset dhe punonjësit e këtyre shërbimeve, siç parashikohen në kuadrin ligjor ekzistues të përmirësuar, pavarësisht moshës, vendbanimit, racës, kombësisë, besimit fetar, përkatësisë etnike, orientimit seksual, identitetit gjinor, aftësisë së kufizuar, statusit martesor, arsimimit dhe statusit socio-ekonomik të tyre.

Vendim Nr. 505, datë 13.7.2011 “Për miratimin e standardeve të shërbimeve të përkujdesit shoqëror për viktimat e dhunës në familje, në qendrat rezidenciale, publike dhe jopublike”

Në këtë vendim, përveç parimit të përgjithshëm të mosdiskriminimit, nuk gjejmë të reflektuara adresime të posaçme për gratë dhe vajzat që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara. Ofruesit e shërbimeve të nxisin dhe praktikojnë tolerancën, mirëkuptimin dhe respektin pa bërë diskriminimin mbështetur në racën, ngjyrën, kombësinë, gjuhën, gjininë, orientimin seksual, bindjet politike, fetare apo filozofike, gjendjen ekonomike, arsimore apo shoqërore, shtatzëninë, të qenit prind, përgjegjësinë prindërore, moshën, gjendjen civile, vendbanimin, gjendjen shëndetësore, predispozitat gjenetike, aftësitë e kufizuara, përkatësinë në një grup të caktuar apo çfarëdo arsyeje tjetër.

Në udhëzimin Nr. 13, datë 17.12.2012, “Për zbatimin e standardeve të shërbimeve të përkujdesjes shoqërore për viktimat e dhunës në familje, në qendrat rezidenciale, publike dhe jo publike”, në zbatim të vendimit, e gjejmë të shprehur këtë parim të përgjithshëm në mënyrë të ngjashme, por për gratë me aftësi të kufizuara, është disi më i konkretizuar në pikën 8.4: Nëse në qendër akomodohen përfituese me aftësi të kufizuara, mjediset e qendrës duhet të aksesohen edhe nga këto përfituese dhe në anekset bashkëngjitur udhëzimit. Për gratë LBT dhe gratë rome e egjiptiane nuk ka specifikime.

Udhëzim Numër 744, datë 15.11.2019 “Për miratimin e standardeve minimale të shërbimeve të kujdesit shoqëror për viktimat/të mbijetuarat e dhunës me bazë gjinore dhe dhunës në familje, në qendrat rezidenciale emergjente (afatshkurtra), publike dhe jopublike (strehëzat emergjente)

Standardet synojnë mbrojtjen e jetës së grave dhe vajzave si dhe anëtarëve të tjerë viktimë / të mbijetuar/a të dhunës për një kohë relativisht të shkurtër në situata emergjente. Standardet ndjekin parimet e barazisë dhe mosdiskriminimit, pavarësisht etnisë, aftësisë së kufizuar, orientimit dhe identitetit gjinor, mes të tjerash, duke iu referuar në mënyrë të drejtpërdrejtë Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi. Që në hyrje, në dokument përmenden në mënyrë specifike gratë me aftësi të kufizuara, gratë e moshuara, LBT dhe të tjera, duke pranuar që shërbimet janë akoma të paaksesueshme për to. Standardet gjithashtu parashikojnë që stafi ka trajnim mbi diversitetin, komunikimin e përshtatshëm me persona me aftësi të kufizuara. Strehëzat emergjente duhet të kenë infrastrukturë të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuara, dhe staf të specializuar për gratë me probleme të shëndetit mendor.

Në standardin 4 konkretizohet parimi i mosdiskriminimit, duke vendosur theksin tek aksesueshmëria e grave dhe fëmijëve nga komuniteti rom dhe egjiptian, grave LBT, me aftësi të kufizuara, zonat rurale, grave azilkërkuese dhe emigrante etj. Në kuadër të këtij standardi gjithashtu parashikohet sigurimi i përshtatjes së arsyeshme, infrastrukturës, komunikimit në gjuhë tjetër përveç shqipes, përkthimi në gjuhës e shenjave.

Ligji për Asistencën Sociale në Republikën e Shqipërisë

Ky ligj përcakton rregullat dhe mekanizmat për përfitimin e asistencës sociale, autoritetet përgjegjëse për garantimin e kësaj të drejte, si dhe marrëdhëniet e financimit të ofrimit dhe përfitimit të asistencës sociale. Përveç ndihmës ekonomike apo përfitimeve të tjera, në asistencën sociale përfshihen edhe pagesat për aftësinë e kufizuar.⁵⁹ Ligji zbatohet për individët, familjet në nevojë, personat me aftësi të kufizuara në Republikën e Shqipërisë dhe nënat me foshnja të porsalindura, për ofrimin dhe garantimin e asistencës sociale.

59. Përfitues të pagesës për aftësinë e kufizuar janë: personat paraplegjikë dhe tetraplegjikë, personat me aftësi të kufizuar, të cilët deklarohen të paafte për punë, të cilët nuk plotësojnë kushtet ligjore për përfitim të pensionit të invaliditetit të punës sipas ligjit të sigurimeve shoqërore, personat me aftësi të kufizuar, të deklaruar të tillë me vendim të Komisionit Shumëdisiplinor të Vlerësimit të Aftësisë së kufizuar (zonat e pilotimit), personat, të cilët janë deklaruar invalidë pune që përfitojnë pension invaliditeti dhe shtesë mujore mbi të, sipas Statusit të Invalidit të Punës.

Ndër parimet që përmban ligji përcaktohet mosdiskriminimi si parim që përcakton të drejtat që burojnë nga ky ligj pa asnjë lloj diskriminimi për çdo individ pavarësisht nga gjinia, raca, ngjyra, feja, etnia, gjuha, identiteti gjinor, orientimi seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendja ekonomike, arsimore, sociale, shtatzënia, përkatësia ose/ dhe përgjegjësia prindërore, gjendja familjare ose martesore, gjendja civile, gjendja shëndetësore, predispozicionet gjenetike, aftësia e kufizuar, përkatësia në një grup të veçantë, apo çdo shkak tjetër.

Ligji nuk përmban specifikime për gratë apo vajzat në mënyrë të posaçme apo referime për diskriminimin e shumëfishtë, përveç dispozitës të përgjithshme si më lart që ndalojnë diskriminimin dhe promovojnë barazinë.

Vendim Nr. 866, datë 24.12.2019 “Për miratimin e Strategjisë Kombëtare të Mbrojtjes Sociale, 2020-2023, dhe të Planit të Veprimit në zbatim të saj”

Strategjia synon të përmirësojë mirëqenien fizike, shoqërore dhe ekonomike të individëve, fëmijëve dhe familjeve, veçanërisht të atyre në kushte sociale ose ekonomikisht të pafavorizuara, duke garantuar shanse të barabarta dhe parimet e drejtësisë sociale. Strategjia, nuk përmend në mënyrë të veçantë gratë dhe vajzat nga komunitetet e pafavorizuara, por thekson përmes parimit të mosdiskriminimit që zbatimi i standardeve në ofrimin e shërbimeve dhe funksionimit të qendrave që ofrojnë shërbime, është garanci në ofrimin e një shërbimi cilësor të trajtimit të kategorive në nevojë, pavarësisht gjinisë, moshës, etnisë, nevojave të veçanta apo aftësive të kufizuara, përkatësisë fetare, identitetit gjinor apo orientimit seksual të tyre, si dhe për individët e tjerë, pjesëtarë të familjeve të tyre.

Risi e kësaj strategjie është reformimi i parimeve dhe sistemit të vlerësimit të aftësisë së kufizuar, duke propozuar një model të ri shumëdisiplinor bio-psiko-social i bazuar në standardet e Organizatës Botërore të Shëndetësisë për vlerësimin në tërësi të nevojave të individit, i rritur apo fëmijë, me aftësi të kufizuara dhe jo, duke u fokusuar vetëm në diagnostikimin e tyre.

Gjithashtu, konsiderohet si parësor akordimi i ndihmës së menjëhershme financiare për nënat me foshnja të porsalindura. Strategjia përfshin dimensionin gjinor nga njëra anë, duke theksuar që synon të zhvillojë një sistem të integruar funksional të shërbimeve të kujdesit shoqëror për çdo burrë, grua, djalë dhe vajzë, sistem që promovon zgjedhjen, pavarësinë dhe inkurajon pjesëmarrje të plotë dhe efektive në shoqëri, sipas një qasjeje të barabartë për të gjithë qytetarët që kërkojnë shërbime. Nga ana tjetër, thekson veçanërisht grupet e prekshme dhe të marginalizuara për maksimizimin e përfitimeve sociale dhe shmangien ose minimizimin e rreziqeve sociale.

Vendim Nr. 430, datë 8.6.2016 “Për miratimin e standardeve të shërbimit të linjës kombëtare të këshillimit për viktimat e dhunës në familje”

Programi përmban politika të shkruara për të drejtat e përfitueseve, viktimat të DHBGJ-së dhe DHF-së, të cilat përfshijnë, ndër të tjera, mosdiskriminimin gjatë ofrimit të shërbimeve, për shkak të racës, ngjyrës, kombësisë, gjuhës, gjinisë, orientimit seksual, bindjeve politike, fetare apo filozofike, gjendjes ekonomike, arsimore apo shoqërore, shtatzënisë, të tzenit prind, përgjegjësisë prindërore, moshës, gjendjes civile, vendbanimit, gjendjes shëndetësore, predispozitave gjenetike, aftësisë së kufizuar, përkatësisë në një grup të caktuar apo për çfarëdo arsyesh të tjera, në përputhje me Ligjin nr.10221, datë 4.2.2010 “Për mbrojtjen nga diskriminimi”. Vendimi parashikon që pjesëmarrëset duhet të informohen për të gjitha drejtat në gjuhën që kërkojnë. Çdo përfituese e programeve të Linjës, e cila mendon se është diskriminuar, abuzuar, i janë mohuar shërbimet e arsyeshme dhe të duhura (është neglizhuar) ose është shfrytëzuar mund të depozitojë një ankesë zyrtare pa u shqetësuar se do të diskriminohet. Kjo përfshin, pa kufizim, përshtatjet e duhura të arsyeshme për një aftësi të kufizuar.

Vendimi nuk ka përmendur në mënyrë të drejtpërdrejtë gratë që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara, por në mënyrë jo të drejtpërdrejtë ka parashikuar shërbimet të përshtatshme për gratë romë dhe egjiptiane, e ato me aftësi të kufizuara. Ndërkohë, gratë dhe vajzat LBT trajtohen vetëm përmes dispozitave të përgjithshme të mosdiskriminimit.

Udhëzim Nr. 581, datë 18.12.2017 “Për miratimin e standardeve të shërbimeve të përkujdesjes shoqërore, asistencë shtëpiake, për të moshuarit”

Ky vendim nuk përmban në standardet ë tij specifikime për gratë me aftësi të kufizuara. Ato trajtohen në mënyrë të përgjithshme përmes parimit të respektimit të të drejtave të njeriut dhe të integritetit të përfituesit, mosdiskriminimit.

Vendim Nr. 518, datë 04.09.2018 për shërbimet e kujdesit shoqëror komunitar e rezidencial, kriteret, procedurat për përfitimin e tyre dhe masën e shumës për shpenzime personale për përfituesit e shërbimit të organizuar

Vendimi përcakton llojet e shërbimeve të kujdesit shoqëror që janë: shërbime parashoqërore: informimi dhe këshillimi; ndërhyrja e hershme; këshillimi online; shërbime në komunitet: shërbimi në familje, alternativ, shumëfunksional, ditor dhe gjysmëditor, i emergjencës 72-orëshe, i strehimit të mbrojtur për të pastrehët, shërbime rezidenciale afatgjata dhe shërbime të specializuara.

Ndër këto shërbime veçojmë, shërbime të specializuara që janë shërbime zhvilluese dhe rehabilituese publike dhe jopublike për kategori, të cilat rrezikojnë diskriminimin e shumëfishtë si fëmijë me aftësi të kufizuara; rehabilitim për viktimat e abuzimit seksual që ofrohet për viktimën e abuzimit seksual; strehëza për mbrojtjen dhe rehabilitimin e viktimave të dhunës në familje, që ofrojnë shërbim në mënyrë të përkohshme, qendra për mbrojtjen, trajtimin dhe rehabilitimin e viktimave të trafikimit.

Shërbimi në strehëza ofrohet për disa kategori, të cilat përjetojnë diskriminim të shumëfishtë, si: gratë dhe vajzat shtatzëna, prindin e vetëm me fëmijë deri në 1 vjeç, fëmijët dhe të rriturit, viktimat të dhunës në familje, të abuzimit, viktimat të trafikimit apo viktimat të mundshme të trafikimit ose në rrezik të mundshëm për jetën; fëmijët dhe të rriturit në rrezik për shkak të situatës shëndetësore, aftësisë së kufizuar, varësisë nga droga ose alkooli apo përjashtimit social.

Megjithatë gratë nga komunitetet e pafavorizuara nuk përmenden në mënyrë të posaçme në këtë vendim. Kjo pasi edhe në ligjin “Për Shërbimet e Kujdesit Shoqëror në Republikën e Shqipërisë”, në zbatim të të cilit ka dalë edhe ky vendim, nuk ka parashikime të posaçme

Ligji për “Shërbimet e Kujdesit Shoqëror në Republikën e Shqipërisë”

Ky ligj përcakton shërbimet shoqërore dhe procedurat për të përfituar nga këto shërbime. Përfitojnë nga shërbimet të gjithë personat ose familjet që nuk kanë mjetet minimale të jetesës dhe nuk janë në gjendje që t’i sigurojnë ato me punë apo të ardhura nga pronat ose burime të tjera, si dhe të gjithë individët që nuk kanë mundësi për të plotësuar nevojat e tyre të jetesës, vetë ose me ndihmën e anëtarëve të familjes, për shkak të kushteve personale dhe sociale. Në ligj nuk gjenden referenca të diskriminimit të shumëfishtë. Diskriminimi është përkufizuar sipas Ligjit për Mbrojtjen nga Diskriminimi⁶⁰ dhe ofrimi i shërbimeve bëhet duke respektuar parimin e mosdiskriminimit. Pra, ndalohej çdo formë e diskriminimit të përfutjesit të shërbimeve të kujdesit shoqëror, bazuar në shkaqet e përmendura në legjislacionin në fuqi për mbrojtjen nga diskriminimi. Sipas ligjit, gratë dhe vajzat shtatzëna ose prindi i vetëm me fëmijë deri në 1 vjeç mund të

60. Diskriminimi është çdo dallim, përjashtim, kufizim apo preferencë, bazuar në gjininë, racën, ngjyrën, etninë, gjuhën, identitetin gjinor, orientimin seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendjen ekonomike, arsimore ose shoqërore, shtatzëninë, përkatësinë prindërore, përgjegjësinë prindërore, moshën, gjendjen familjare ose martesore, gjendjen civile, vendbanimin, gjendjen shëndetësore, predispozicione genetike, aftësinë e kufizuar, përkatësinë në një grup të veçantë, ose në çdo shkak tjetër, që ka si qëllim apo pasojë pengesën ose bërjen e pamundur të ushtrimit në të njëjtën mënyrë me të tjerët, të të drejtave e lirive themelore të njohura me Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë, me aktet ndërkombëtare të ratifikuara nga Republika e Shqipërisë, si dhe me ligjet në fuqi.

përfitojnë nga strehëzat, që janë shërbime të kujdesit shoqëror rezidencial ofruar në mënyrë të përkohshme. Shërbimet shoqërore që ofrohen në bazë të këtij ligji janë:

- ◆ shërbimet parashoqërore;
- ◆ shërbimet në qendrat komunitare, përfshirë qendrat e zhvillimit;
- ◆ shërbimet në qendrat rezidenciale, përfshirë strehëzat;
- ◆ shërbimet shoqërore në situatë emergjence;
- ◆ shërbimet e kujdesit alternativ për fëmijët pa kujdes prindëror;
- ◆ shërbimet e specializuara;
- ◆ shërbimi i këshillimit me telefon ose online.

Ndër këto shërbime, përfshihen “shërbime e specializuara” ,të cilat ofrohen ndër të tjera edhe për persona me aftësi të kufizuara, gratë dhe vajzat e abuzuara, të dhunuara apo të trafikuar, fëmijët e abuzuar seksualisht.

Në ligj, gjithashtu, trajtohet strehimi i përkohshëm dhe strehimi afatgjatë, i cili lidhet drejtpërdrejt me personat me aftësi të kufizuara, të cilët përfitojnë sipas moshës, llojit dhe shkallës së dëmtimit, kur nuk është e mundur të sigurohet kujdesi në familje, duke i dhënë format e duhura institucionale të kujdesit.

Ligji Nr. 22/2018 për “Strehimin Social”

Ligji ka arritur të përfshijë anëtarët e tri komuniteteve: me aftësi të kufizuara, LGBTI dhe rom dhe egjiptian, si grupe përfituese nga programet e strehimit që parashikon ky ligj. Ndër kategori të tjera, të cilat shprehin ndjeshmëri gjinore, janë vajzat-nëna, viktimat e dhunës në familje, viktimat e trafikimit, viktimat të mundshme të trafikimit dhe familjet njëprindërore që kanë në ngarkim fëmijë.

Në lidhje me personat që i përkasin komunitetit LGBTI, duhet provuar që ata janë viktimat për shkak të orientimit seksual ose identitetit gjinor bazuar në vendimin e organit kompetent, sipas legjislacionit në fuqi për mbrojtjen nga diskriminimi që përcakton se si pasojë e diskriminimit individit nuk ka një strehim të përshtatshëm, ka të ardhura të pamjaftueshme ose nuk ka fare të ardhura.

Ligji garanton gjithashtu përmes parimit të mosdiskriminimit që të drejtat që burojnë nga ligji garantojnë pa asnjë lloj diskriminimi.

Gjithashtu, parimi i respektimit të kulturës dhe traditave të komuniteteve është një nga parimet, të cilat garantojnë që njësitë e vetëqeverisjes vendore, në planifikimin e zonave të banimit e të programeve të strehimit, respektojnë traditat dhe kulturat e ndryshme të komuniteteve. Ndërtimi i banesave duhet të mundësojë shprehjen e identitetit kulturor dhe diversitetin e komuniteteve, pa cenuar standardet e nevojshme të cilësisë së strehimit. Ky parim mbron në mënyrë të veçantë komunitetin rom dhe egjiptian.

Gjithashtu, parimi i strehimit të përshtatshëm aplikohet për personat me aftësi të kufizuara dhe garanton aksesueshmërinë në banesat që garantohen nga programet sociale.

Udhëzim Nr. 597, datë 22.12.2017 “Për miratimin e standardeve të shërbimeve të përkujdesjes shoqërore, asistencës shtëpiake, për personat me aftësi të kufizuara”

Standardet e shërbimeve për personat me aftësi të kufizuara shërbejnë si një instrument bazë për sigurimin dhe matjen e cilësisë së shërbimeve dhe garantimin e ushtrimit të të drejtave të personave me aftësi të kufizuara, në përputhje me ligjin për antidiskriminim dhe me “Konventën mbi të drejtat e personave me aftësi të kufizuara”. Ndër të tjera, dokumenti bazohet edhe në parimin e respektimit të të drejtave të njeriut dhe integritetit të përfituesit, mosdiskriminimit dhe gjithëpërfshirjes.

Përveç parimeve të sipërpërmendura nuk ka parashikime të veçanta për gratë apo vajzat me aftësi të kufizuara.

KAPITULLI VI.

Diskutime dhe Konkluzione

Nga rishikimi i kuadrit ligjor dhe politik mbi arsimin, punësimin dhe shërbimet sociale rezulton se ka një progres të dukshëm për sa i përket përfshirjes së dimensionit gjinor, por edhe perspektivës së komuniteteve të pafavorizuara. Megjithatë, dimensionin gjinor ndër komunitetet e pafavorizuara ka njohur progres më të ulët.

Përfshirja nuk merr parasysh aq sa është e nevojshme nevojat specifike për gratë dhe vajzat që përjetojnë forma më të rënduara të diskriminimit për shkak të përkatësisë në disa grupime të pafavorizuara njëkohësisht, atyre me aftësi të kufizuara, LBT dhe rome e egjiptiane.

Çështjet e personave me aftësi të kufizuara dhe romeve dhe egjiptianëve në përgjithësi janë më të integruara në kuadrin ligjor dhe politik mbi arsimin, punësimin dhe shërbimet sociale, legjislacion ky, i cili i referohet shpeshherë në mënyrë të drejtpërdrejtë. Ndërkohë, çështjet e komunitetit LGBTI janë më pak të integruara. Këto të fundit përfshihen kryesisht në legjislacionin për dhunën dhe barazinë gjinore, përmes parashikimit në mënyrë specifike të ndalimit të diskriminimit për shkak të orientimit dhe identitetit seksual në lidhje me gjininë.

Në pjesën dërrmuese të rasteve përfshirja e grave dhe vajzave ndodh në plane veprimi apo strategji që adresojnë në mënyrë të posaçme çështjet e grupeve të pafavorizuara në përgjithësi, si planet kombëtare të veprimit për personat me aftësi të kufizuara, romët dhe egjiptianët, dhe personat LGBT+ ose në ato plane që trajton në mënyrë specifike çështjet e barazisë gjinore, sikurse është edhe strategjia kombëtare dhe plani i veprimit për barazinë gjinore apo ai i punësimit dhe formimit profesional. Në këto dokumente, përfshihet edhe dimensionin gjinor. Megjithatë, edhe në këto plane, përfshirja mbetet kryesisht në nivel konstatimesh të situatës së veçantë të grave që u përkasin këtyre komuniteteve, dhe shumë pak veprime apo aksione parashikohen të ndërmerren në këto raste konkrete të diskriminimit ndërsektorial apo të shumëfishtë. Duhet theksuar që në Shqipëri strategjitë dhe planet e veprimit nuk gëzojnë të njëjtin nivel zbatimi sikurse ligjet apo aktet nënligjore.

Nga shqyrtimi i kuadrit politik rezulton se për të tri komunitetet janë hartuar plane veprimi

kombëtare, të cilat mbulojnë një spektër të gjerë të drejtash dhe fushash. Ndërsa në kuadrin ligjor, romët dhe egjiptianët kanë një ligj në të cilin përfshihen, atë për pakicat kombëtare, ku u janë garantuar një sërë të drejtash, personat me aftësi të kufizuara kanë një sërë ligjesh të posaçme që rregullojnë të gjitha aspektet e përfshirjes dhe aksesueshmërisë. Komuniteti LGBTI nuk ka ligje të posaçme që rregullojnë çështjet e tyre. Pra, adresimet e posaçme në legjislacionin i gjejmë më së shumti për komunitetin e personave me aftësi të kufizuara dhe për komunitetin rom e egjiptian, për të cilët gjenden gjerësisht në tri fushat e përfshira në studim parashikime konkrete dhe të posaçme, si në ligje, ashtu dhe në vendime. Megjithatë, në këto adresime mungon në pjesën dërrmuese të rasteve aspekti gjinor. Edhe atje ku e gjejmë dimensionin gjinor ndër komunitetet e pafavorizuara, ai mbetet më së shumti në kërkesa që kanë të bëjnë me segregimin e të dhënave statistikore, edhe mbi bazë gjinore. Sigurisht, që për shkak të specifikave që kanë komunitetet, të cilat janë krejtësisht të ndryshme, rregullohet edhe nevoja për përfshirjen në mënyrë specifike të dispozitave në të gjitha fushat e përzgjedhura. Kështu, për shembull, braktisja e shkollës nga vajzat apo arsimimi i tyre në nivele më të ulëta se djemtë që u përkasin të njëjtave komunitete.

Duhet theksuar një zhvillim tejet pozitiv në legjislacionin që trajton dhunën ndaj grave, përfshirë këtu Ligjin për Masat ndaj Dhunës, dhe aktet nënligjore në zbatim të tij, që është përfshirja e grave që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara, konkretisht e grave dhe vajzave romë dhe egjiptiane, vajzave me aftësi të kufizuara, dhe grave e vajzave LBT.

Vihen re mungesa në kuadrin ligjor, ku duhet të adresohen disa specifika të komuniteteve, si për shembull mosmiratimi i akteve nënligjore të parashikuara në ligjin për pakicat kombëtare, të cilat pengojnë zbatimin e ligjit, politika kundër bullizmit më të qarta në shkolla, sidomos kundër komunitetit LGBTI, mungesa e përfshirjes në kurrikulat e shkollave të çështjeve që trajtojnë komunitetet, dhe gratë e vajzat veçanërisht. Ligjvënësit dhe në përgjithësi institucionet qendrore, të cilat janë të angazhuara me propozime dhe hartimin e kuadrit ligjor, nuk e kanë përqafuar ende qasjen e të drejtave të njeriut, e cila kërkon që të adresohen në ligje specifikat e çdo grupimi të pafavorizuar ose të ketë në to një qasje të individualizuar. Megjithëse, sikurse pranohet në fillim të këtij kapitulli, ka pasur progres në përfshirjen e komuniteteve të pafavorizuara, përfshirja nuk shkon më tej, për të adresuar edhe diskriminimin e shumëfishtë dhe ndërsektorial që hasin anëtarë të këtyre komuniteteve. Ndërkohë, që shohim progres të kënaqshëm në përfshirjen e këtyre formave të diskriminimit në Ligjin për Mbrojtjen nga Diskriminimi, edhe ligje të tjera që trajtojnë në mënyrë të drejtpërdrejtë çështjet e grupeve të pafavorizuara, duhet t'i kishin përfshirë këto parashikime, gjithashtu. Kështu, strategjitë apo planet e veprimit, edhe pse janë një shembull i mirë i përfshirjes së grave dhe vajzave, sërish mbeten joefektive.

Kuadri ligjor dhe politik i posaçëm për luftimin dhe parandalimin e dhunës ka arritur të përfshijë edhe çështjet e grave që i përkasin komuniteteve të pafavorizuara, por kryesisht ai merret me aspektin gjinor, dhe ka një prirje për të lënë jashtë tij gratë, të cilat i përkasin komuniteteve të marginalizuara.

Në lidhje me statistikën, rezulton që edhe pse ka përmirësime të konsiderueshme në kërkesat për segregimin e të dhënave sipas gjinisë, moshës, vendbanimit dhe të tjera, nuk ka përmirësime në mbledhjen e të dhënave për gratë që u përkasin disa komuniteteve të pafavorizuara, për të lejuar analiza të mirëfillta të të dhënave që përftohen. Zakonisht fokusi mbetet brenda një grupimi të caktuar dhe ndarja lidhet me gratë dhe burrat brenda komunitetit të caktuar.

KAPITULLI VII.

Rekomandime

- ◆ Është e nevojshme që të aplikohet nga institucionet shtetërore një qasje e të drejtave të njeriut gjatë propozimit, hartimit dhe miratimit të legjislationit.
- ◆ Edhe organizatat e shoqërisë civile kanë nevojë që të përqafojnë një qasje holistike jo vetëm kur trajtojnë çështjet gjinore, por edhe kur trajtojnë çështje të komuniteteve të pafavorizuara, ato duhet të integrojnë brenda programeve të tyre perspektivën gjinore.
- ◆ Kuadri ligjor në fushat e arsimit, punësimit dhe shërbimeve shoqërore ka nevojë për përmirësime në drejtim të përfshirjes së dimensionit gjinor dhe karakteristikave të tjera, si aftësia e kufizuar, etnia, orientimi seksual dhe identiteti gjinor.
- ◆ Kuadri politik i posaçëm gjithashtu ka nevojë për përmirësime të dukshme në aspektin e përfshirjes së diskriminimit ndërsektorial.
- ◆ Kurrikulat shkollore, në të gjitha nivelet, kanë nevojë për përmirësime në drejtim të përfshirjes të këtyre komuniteteve.
- ◆ Parimi i mosdiskriminimit dhe barazisë duhet të trajtohet në mënyrë më efektive dhe të zgjeruar në kurrikula.
- ◆ Mbledhja e statistikave, sidomos në fushën e punësimit duhet të përmirësohet.

